

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΑ ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ

Παπαδοπούλου Εύη

Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας,
Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού

1. Ιονικό κράτος και αρχαιότητες: το ιστορικό πλαίσιο

Ο 19ος αιώνας αποτελεί μια σημαντική περίοδο για τις αρχαιότητες του Ελλαδικού χώρου, καθώς τότε συγκροτείται σταδιακά μια εθνική αντίληψη γύρω από τη σημασία τους, η οποία με τον καιρό θα οδηγήσει στη θέσπιση νομοθετικών διαταγμάτων για την προστασία τους. Στην ταραχώδη αυτή περίοδο της νεότερης ελληνικής ιστορίας, η κρατική μέριμνα για τις αρχαιότητες εκδηλώθηκε σχετικά νωρίς. Οι πρώτες προσπάθειες, αν και σπασμωδικές, σημειώθηκαν ήδη από τα χρόνια της επανάστασης και συνεχίστηκαν κατά την περίοδο της Καποδιστριακής διακυβέρνησης, λαμβάνοντας πιο συστηματικό χαρακτήρα, με την ίδρυση του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας και την έκδοση διαταγμάτων και εγκυκλίων. Ακόμα πιο αποφασιστικά βήματα έγιναν όμως κατά την Οθωνική περίοδο, όταν συστάθηκε η Αρχαιολογική Υπηρεσία και ψηφίστηκε το 1834 ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος «Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών» (10/22 Μαΐου 1834)¹.

1. ΠΡΩΤΟΦΑΛΤΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, *Ιστορικά έγγραφα περί αρχαιοτήτων και λοιπών μνημείων της ιστορίας κατά τους χρόνους της Επανάστασεως και του Καποδίστρια*, Έν Αθήναις 1967: Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σσ. κβ'-μα', ΑΘΗΝΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ & ΜΑΡΙΑ ΠΡΟΥΝΗ-ΦΙΛΙΠ, «Στοιχεία της ιστορίας της περί των αρχαιοτήτων μερίμνης από της Τουρκοκρατίας μέχρι και της Οθωνικής περιόδου. Η έκδοσις της Αρχαιολογικῆς Εφημερίδος» στο Α. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ & Μ. ΠΡΟΥΝΗ-ΦΙΛΙΠ (επιμ.), *Αρχαιολογική Εφημερίς, Ευρετήριο Πρώτης και Δευτέρας περιόδου (1837-1874)*, τόμος Α', Έν Αθήναις 1973: Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σσ. ν'-ργ', ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΚΚΟΥ, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Αθήνα 1977 (β' έκδοση 2009): Εκδόσεις Καπόν, σσ. 46-56 και 69-72, ΑΘΗΝΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, «Ο Καποδίστριας και οι αρχαιότητες», *Φιλολογική Πρωτοχρονιά*, Αθήνα: 1981, σ. 101-104, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΕΤΡΑΚΟΣ, *Δοκίμιο για την*

Η πρόωρη πρόνοια του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους για τις αρχαιότητες δεν προκαλεί έκπληξη, καθώς συνδέεται άρρηκτα με την πολιτική διαμόρφωσης και ενδυνάμωσης της εθνικής ταυτότητας ενός λαού, που μόλις είχε αποκτήσει κρατική υπόσταση. Στην προσπάθεια αναζήτησης μέσω έκφρασης και νομιμοποίησης αυτής της ταυτότητας, τα αρχαία λείψανα που διάσπαρτα υπήρχαν στην επικράτεια υπενθύμιζαν το κοινό προγονικό παρελθόν και ζωντάνευαν πατριωτικά συναισθήματα.

Την ίδια ακριβώς περίοδο οι ιστορικές συνθήκες στα Επτάνησα ήταν εντελώς διαφορετικές. Η Επανάσταση βρήκε τα Ιόνια νησιά υπό βρετανική κυριαρχία και μακριά από οποιαδήποτε προοπτική προσάρτησης στο ελληνικό κράτος. Από το 1815 έως το 1864, η Μεγάλη Βρετανία ασκούσε την προστατευτική πολιτική της στα «Ηνωμένα Κράτη των Ιονίων Νήσων», προωθώντας τις αποικιακές και οικονομικές της επιδιώξεις στην περιοχή. Μέσον για την επίτευξή τους υπήρξε η εγκαθίδρυση ενός απολυταρχικού συστήματος διακυβέρνησης, το οποίο θεσμοθετήθηκε με το Συνταγματικό Χάρτη του 1817 και στο οποίο νευραλγικό ρόλο κατείχε ο Ύπατος Αρμοστής. Είναι ενδιαφέρον ότι στο Σύνταγμα αυτό δε γίνεται καμία απολύτως μνεία στις αρχαιότητες. Οι πρώτες δεκαετίες της Βρετανικής προστασίας χαρακτηρίζονται γενικά από ένα νομοθετικό κενό και μια έλλειψη επίσημης κυβερνητικής πολιτικής απέναντι στα μνημεία και τα κειμήλια του παρελθόντος των Επτανήσων.

Για να γίνει κατανοητή η επίσημη στάση της Μεγάλης Βρετανίας έναντι των αρχαιοτήτων της Ιονικής επικράτειας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη μια σειρά διαμορφωτικών παραμέτρων. Ως πρώτη και βασική τέτοια παράμετρος υπήρξε η κατά καιρούς επικρατούσα πολιτική ιδεολογία στους κόλπους της Προστάτιδος –φιλελεύθερη ή συντηρητική– και ασφαλώς το πώς αυτή εκφραζόταν στο πρόσωπο του εκάστοτε Αρμοστή, ο οποίος τοποθετούνταν στην κορυφή της διοίκησης των Επτανήσων. Ένα δεύτερο, αλλά εξίσου σημαντικό, στοιχείο ήταν η αποικιοκρατική κοσμοθεωρία της Μεγάλης Βρετανίας και η θέση που καταλάμβαναν σε αυτή οι διάφοροι ξένοι πολιτισμοί και τα μνημεία τους. Καθοριστικός υπήρξε επίσης ο ρόλος της Βρετανικής διοίκησης και ο τρόπος που αντιλαμβάνονταν την πολιτισμική ταυτότητα των Επτανήσων, η οποία ήταν προϊόν μίξης συχνά ετερόκλητων στοιχείων². Οι παράμετροι αυτές

αρχαιολογική νομοθεσία, Αθήναι 1982: ΥΠΠΟ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΕΤΡΑΚΟΣ, *Ημερολόγιο αρχαιολογικό τα χρόνια του Καποδίστρια*, τόμος Ι, Αθήναι 2015: Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σσ. 26, 52-53, 58-59, 65-66, 127-131, 145-148, 184-190.

2. Η εικόνα που είχε η Βρετανική διοίκηση για τους Επτανήσιους δεν ήταν σαφής και ενιαία, καθώς, όπως εύστοχα επισημαίνει η MARIA PASCHALIDI, *Constructing Ionian identities: the Ionian islands in British official discourses; 1815-1864*, Αδημοσίευτη διατριβή, London 2009: University College London, σ. 24, άλλοτε τους αντιμετώπιζε ως Έλληνες ή ως ένα μίγμα Ιταλών και Ελλήνων και άλλοτε πάλι ως Ανατολίτες.

δεν παρέμειναν σταθερές ούτε και αμετάβλητες κατά τη διάρκεια της βρετανικής κυριαρχίας στα Ιόνια, γι' αυτό και, όπως εν συνεχεία θα καταστεί σαφές, τόσο οι πολιτικές μεταβολές στην ίδια την Αγγλία όσο και οι εναλλαγές των προσώπων σε καίριες θέσεις της διοίκησης συνέβαλαν στην αλλαγή του σκηνοικού.

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξετάσει βέβαια κανείς πως έβλεπαν τη συγκριμένη περίοδο οι ίδιοι οι Επτανήσιοι τις αρχαιότητες του τόπου τους. Ύστερα από αιώνες υποδούλωσης σε ξένους δυνάστες, η επτανησιακή κοινωνία είχε διαμορφώσει τη δική της ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα, καθώς συνυπήρχαν σε αυτή στοιχεία Ελληνικά, Ιταλικά, Ενετικά, Καθολικά, Εβραϊκά, Αλβανικά και Μαλτέζικα. Με ένα εκπαιδευτικό σύστημα υποτυπώδες, κυρίως προ των Άγγλων, η πλειονότητα του πληθυσμού και δη της υπαίθρου ήταν αμόρφωτη. Για τους απλούς αυτούς ανθρώπους στοιχεία, όπως η ελληνική γλώσσα και το ορθόδοξο θρησκευτικό δόγμα, αποτελούσαν τη διαρκή και σθεναρή υπόμνηση της ελληνικότητάς τους. Η σχέση τους με τις αρχαιότητες σκιαγραφείται δυστυχώς μέσα από έξωθεν, έμμεσες μαρτυρίες, από τις οποίες προκύπτει ότι άλλοτε τις αντιμετώπιζαν με σεβασμό ως σύμβολα του παρελθόντος τους, άλλοτε τις διατηρούσαν ως κειμήλια ή τις πωλούσαν για πορισμό κέρδους – ευκαιριακά ή κατ' εξακολούθηση³ και άλλοτε πάλι τις κατέστρεφαν, όταν τυχαία εντοπιζόνταν στις ιδιοκτησίες τους στο πλαίσιο οικοδομικών ή αγροτικών εργασιών⁴.

Στην ανώτερη τάξη των ευγενών, των κρατικών αξιωματούχων ή των εύπορων αστών οι αρχαιότητες είχαν αισθητική αξία και γι' αυτό αποτελούσαν αντικείμενα θαυμασμού και συλλογής. Τουλάχιστον στην Κέρκυρα γνωρίζουμε από διάφορες πηγές την ύπαρξη ιδιωτικών συλλογών, όπως αυτές του James Woodhouse, του Στάμου Γαγκάδη, του Παύλου Προσαλέντη ή του Παύλου Λάμπρου⁵. Οι συλλέκτες προμηθεύονταν τις αρχαιότητες από αρχαι-

3. CHARLES NEWTON, *Report by Mr Newton of his proceedings at Corfu relative to objects missing from the Woodhouse Collection of antiquities*, House of Commons, Parliamentary Papers, 1866, σσ. 107-127, όπου αναφέρεται μια μακρά λίστα ατόμων, τα οποία επί χρόνια προμήθευαν με κερκυραϊκές αρχαιότητες τον Βρετανό αξιωματούχο James Woodhouse, δεινό συλλέκτη και κάτοχο μιας αξιόλογης συλλογής, μέρος της οποίας κατέληξε στο Βρετανικό Μουσείο.

4. FRANCESCO ORIOLI, "Antiquità di Corfù", *Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie*, αρ. 80, Corfù: 2 Ιουλίου 1846, σ. 16, όπου γίνεται λόγος για καταστροφές αρχαίων από ορισμένους χωρικούς.

5. ANDREA MUSTOXIDI, *Delle cose corciresi*, volume primo, Corfù 1848: Tipografia del Governo, WILHELM VISCHER, *Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland*, Basel 1857: Schweighauser, σσ. 24-25, OTHON RIEMANN, *Recherches archéologiques sur les îles ioniennes*, tome I, "Corfou", Paris 1879: Ernest Thorin Éditeur, σσ. 54-58, LUIGI IPPAVIZ, *Corcira antica e moderna*, Roma 1901, σ. 210.

σπώλες αλλά και απευθείας από ιδιώτες. Στα ανώτερα αυτά κοινωνικά στρώματα συγκαταλέγονταν επίσης καλλιεργημένοι και μορφωμένοι Επτανήσιοι, οι οποίοι πέρα από το καλλιτεχνικό κάλλος διέκριναν στις αρχαιότητες του τόπου τους συμβολισμούς εθνικού και πατριωτικού χαρακτήρα.

Μέσα σε αυτό το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο εκδηλώθηκαν στα Επτάνησα οι πρώτες προσπάθειες προστασίας των αρχαίων. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης των δυο πρώτων αρμοστών, του Thomas Maitland (1816-1824) και του Frederic Adam (1824-1832), δεν πραγματοποιήθηκε καμία ενέργεια από τη διοίκηση αναφορικά με τις αρχαιότητες. Μάλιστα, ο Γερμανός περιηγητής Christian Müller, ο οποίος επισκέφτηκε την Κέρκυρα τον Αύγουστο του 1821, κατηγορεί τη βρετανική διοίκηση πως όχι μόνον δεν ανέλαβε τη χρηματοδότηση κάποιας ανασκαφής, αλλά επιπλέον φρόντισε επιμελώς να εξαφανίσει ακόμα και την ανάμνηση οποιουδήποτε αρχαίου⁶.

2. Οι πρώτες προσπάθειες νομοθετικής προστασίας των αρχαίων: η αρμοστεία του λόρδου Nugent

Η πρώτη κυβερνητική ενέργεια που στοχεύει στην προστασία των αρχαίων της Επτανήσου σημειώνεται κατά τη θητεία του τρίτου Έπατου Αρμοστή, του βαρόνου George Nugent Grenville (1832-1835). Λίγους μόλις μήνες μετά την άφιξή του στην Κέρκυρα, ο λόρδος Nugent απευθύνθηκε στις 5 Ιανουαρίου του 1833 δια του Γραμματέως του William King στη Γερουσία προκειμένου αυτή να μεριμνήσει για την ίδρυση στο Ηνωμένο Κράτος των Ιονίων Νήσων ενός Μουσείου Καλών Τεχνών και Αρχαιοτήτων⁷. Παρά το γεγονός ότι το κράτος κατείχε τότε ελάχιστες αρχαιότητες, ο Nugent ευελπιστούσε ότι με την ίδρυση του Μουσείου θα ενθαρρύνονταν οι ιδιώτες να προχωρήσουν σε δωρεές αρχαίων ή έστω σε δάνεια ορισμένου χρόνου.

Σε απάντηση του παραπάνω εγγράφου, στις 12 του ίδιου μήνα, το Γενικό Τμήμα της Γερουσίας ζήτησε από τον Έπατο Αρμοστή την έγκριση ορισμένων προκαταρκτικών μέτρων για τη σύσταση του Μουσείου, ενώ παράλληλα του γνωστοποίησε ότι θα προχωρήσει άμεσα και στη λήψη επιπρόσθετων για την προστασία των μνημείων και τη συγκέντρωσή τους στο υπό συγκρότηση ίδρυμα⁸.

6. CHRISTIAN MULLER, *Voyage en Grèce et dans les Iles Ioniennes* (μεταφρασμένο από τα γερμανικά στα γαλλικά από τον Léon d' Astouin), 2η έκδοση, Paris 1822: Chez P. Persan et C^e, σ. 334.

7. Έγγραφο 1796/5.1.1833, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 466.

8. Έγγραφο 1796/12.1.1833, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 466.

Τα προτεινόμενα προκαταρκτικά μέτρα της Γερουσίας αφορούσαν στα εξής: α) να διατεθεί ο ναός της Αγίας Αικατερίνης στην πόλη της Κέρκυρας ως χώρος προσωρινής φύλαξης των αρχαίων που θα προέκυπταν από τυχόν ανασκαφές στα Ιόνια νησιά, β) να συσταθεί Μουσείο Αρχαιοτήτων και Καλών Τεχνών στην Κέρκυρα και η διεύθυνσή του να ανατεθεί σε τρία άτομα σχετικά με το αντικείμενο, γ) να ειδοποιηθούν οι έπαρχοι των νησιών προκειμένου να μεταφέρουν στο Μουσείο οποιοδήποτε κειμήλιο δημόσιας ιδιοκτησίας ή κατοχής των Επαρχιακών Συμβουλίων, των Δικαστηρίων, των Σχολείων ή ιδιωτών και δ) να ενημερωθούν οι πολίτες μέσω του τύπου για την ίδρυση του Μουσείου ούτως ώστε να ενθαρρυνθούν οι παραδόσεις αρχαίων και οι ανασκαφικές έρευνες.

Στις 16 Φεβρουαρίου δημοσιεύτηκε στη Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie, την επίσημη δηλαδή κυβερνητική εφημερίδα των Ιονίων Νήσων, η υπ' αρ. 173 «Απόφαση για την Ίδρυση στην Κέρκυρα Μουσείου Αρχαιοτήτων» (εικ. 1)⁹. Η απόφαση αυτή της Γερουσίας, η οποία συνίσταται από ένα σύντομο προοίμιο και 13 άρθρα, έχει επανειλημμένα δημοσιευτεί και σχολιαστεί στη βιβλιογραφία¹⁰, καθώς αποτελεί την παλαιότερη απόπειρα σύστασης μουσείου στον ελλαδικό χώρο μετά από εκείνην του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου στην Αίγινα το 1829 επί Καποδίστρια. Στην προκειμένη περίπτωση δεν κρίνεται συνεπώς σκόπιμο να παρουσιαστεί το περιεχόμενό της. Αντιθέτως, αυτό που θεωρείται άξιο διερεύνησης είναι οι πολιτικές και διοικητικές διεργασίες που προηγήθηκαν της δημοσιεύσεώς της. Για την ακρίβεια, από τις 12 του Γενάρη που η Γερουσία απευθύνθηκε με επιστολή της στο λόρδο Nugent μέχρι και την έκδοση της παραπάνω απόφασης στις 16 του Φλεβάρη, παρεμβλήθηκε ένα σύντομο διάστημα περίπου πέντε εβδομάδων κατά το οποίο τα μέλη της Γερουσίας δια του Γραμματέως της Eduard S. Baynes προέβησαν σε μια σειρά ενεργειών για τη σύσταση του Ιονικού Μουσείου. Οι ενέργειες αυτές, οι οποίες μέχρι τώρα ήταν άγνωστες, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αποτυπώνονται σε μια σειρά αδημοσίεωτων εγγράφων του Αρχείου της Ιονίου Γερουσίας, το οποίο φυλάσσεται στα ΓΑΚ Κέρκυρας.

9. Η υπ' αρ. 173 απόφαση της Γερουσίας, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 1576. Δημοσιεύτηκε στη Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie, αρ. 112, Κέρκυρα: 4/16 Φεβρουαρίου 1833, σσ. 3-4.

10. ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΔΕ-ΒΙΑΖΗΣ, «Ίδρυσις Ἐθνικοῦ Μουσείου ἐν Ἐπιτανήσῳ τῷ 1833», *Νέα Ἔστια*, τόμος 3ος, τεύχος 3-27, Αθήναι: Ιανουάριος-Ιούνιος 1928, σσ. 114-120, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΧΥΤΗΡΗΣ, «Σημειώσεις ἐνὸς Κερκυραίου», *Κερκυραϊκά Νέα*, αρ. 1216, Κέρκυρα: 24 Νοεμβρίου 1973, σ. 1, ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ & ΠΡΟΥΝΗ-ΦΙΛΙΠ, *ό.π.*, σσ. ροδ'-ρος', ΚΟΚΚΟΥ, *ό.π.*, σ. 152, ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΡΕΦ, «Αρχαιολογικές ειδήσεις και μελέτες στην Ιονική Εφημερίδα κάτω από την Αγγλική Προστασία», *Δελτίον Αναγνωστικῆς Ἐταιρείας Κερκύρας*, αρ. 16, Κέρκυρα: 1979, σσ. 13-15 και 39-40, ΠΕΤΡΑΚΟΣ 1982, σσ. 72-73.

Όπως προκύπτει από το βιβλίο εξερχομένης αλληλογραφίας της Γερουσίας¹¹, την ίδια μέρα (12 Ιανουαρίου 1833) που συντάχθηκε η επιστολή προς τον Ύπατο Αρμοστή, η Γερουσία απέστειλε και μια δεύτερη προς τους John Craufurd, Στάμο Γαγκάδη και Ανδρέα Μουστοξύδη με την οποία τους ανακοινώθηκε ότι ορίζονται μέλη μιας Επιτροπής για την κατάρτιση σχεδίου πρότασης με θέμα το σχηματισμό και τη λειτουργία ενός Μουσείου και άλλα παρεμφερή ζητήματα. Από δυο άλλες επιστολές με ημερομηνία 9 Φεβρουαρίου και αποδέκτη η μια τον Παύλο Προσαλέντη και η άλλη τα μέλη της Επιτροπής πληροφορούμεθα ότι στην Επιτροπή προστέθηκε και ο Κερκυραίος γλύπτης¹².

Η επιλογή των συγκεκριμένων προσώπων δεν ήταν ασφαλώς τυχαία, καθώς όλοι διατηρούσαν προσωπική σχέση με το νέο Ύπατο Αρμοστή και έχαιραν της εκτιμήσεώς του. Ο Προσαλέντης ήταν ένας εγνωσμένου κύρους καλλιτέχνης, ο Craufurd ανώτερος Βρετανός αξιωματούχος, ο Γαγκάδης πολιτικός και γνωστός αρχαιολάτρης με σημαντική συλλογή αρχαίων και τέλος, ο Μουστοξύδης, ο άνθρωπος ο οποίος συγκέντρωνε όλα τα απαραίτητα προσόντα και την εμπειρία για τη δουλειά.

Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ο Μουστοξύδης αποτελεί ένα κομβικό πρόσωπο για τα αρχαιολογικά ζητήματα των Επτανήσων. Ιστορικός, με νομικές σπουδές στην Ιταλία, ερευνητική εμπειρία και διεθνή επιστημονική καριέρα, ενασχολήθηκε με την αρχαιολογία και επιφορτίστηκε το 1829 με την οργάνωση της Εκπαίδευσης στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος. Έμπιστος συνεργάτης του Καποδίστρια, μεταξύ των πολλών καθηκόντων που ανέλαβε ήταν και η συγκρότηση κυβερνητικής πολιτικής για τις αρχαιότητες, έργο που εκτέλεσε αποτελεσματικά και με μεγάλη επιτυχία. Μετά το θάνατο του Καποδίστρια παραιτήθηκε των καθηκόντων του και τον Απρίλιο του 1832, πικραμένος, επέστρεψε στη γενέτειρά του Κέρκυρα. Η εκπαίδευσή του, το επιστημονικό του κύρος και η μεγάλη εμπειρία που αποκόμισε στην Ελλάδα ως διευθυντής του Εθνικού Μουσείου της Αίγινας τον καθιστούσαν αδιαμφισβήτητα τον πλέον κατάλληλο άνθρωπο για το σχεδιασμό πολιτικής στρατηγικής προστασίας των αρχαίων. Σημαντικό ρόλο στην αποδοχή από πλευράς του Μουστοξύδη της θέσης στην Επιτροπή του Μουσείου αποτελεί το γεγονός ότι σεβόταν προσωπικά το νέο Αρμοστή Nugent και τον θαύμαζε για

11. Αλληλογραφία του Γραμματέα της Γερουσίας στο Γενικό Τμήμα, «Libro VI Lettere», III και IV Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 204, σ. 83.

12. Αλληλογραφία του Γραμματέα της Γερουσίας στο Γενικό Τμήμα, «Libro VI Lettere», III και IV Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 204, σ. 91.

τη μόρφωσή του και τις φιλελεύθερες πολιτικές του πεποιθήσεις¹³. Αντίστοιχα συναισθήματα εξέτρεφε και ο Nugent για το Μουστοξύδη, γι' αυτό και λίγους μήνες μετά τον όρισε Άρχοντα της Παιδείας¹⁴.

Είναι γεγονός ότι η τετραμελής Επιτροπή ανταπεξήλθε άμεσα στα καθήκοντά της, καθώς, όπως προκύπτει από το Γενικό Πρωτόκολλο της Γερουσίας, στις 13 Φεβρουαρίου, δηλαδή σε διάστημα μόλις ενός μήνα από τη συγκρότησή της, συνέταξε και απέστειλε στη Γερουσία την υπ' αρ. 2048 αναφορά (rapporto) για το Μουσείο, συνοδευόμενη από ένα σχέδιο διατάγματος (progetto di decreto)¹⁵. Στο σχετικό φάκελο του Αρχείου της Ιονίου Γερουσίας δεν εντοπίστηκε το παραπάνω εισερχόμενο έγγραφο, δηλαδή η αιτιολογική έκθεση με τις απόψεις της Επιτροπής, αλλά ένα εξασέλιδο έγγραφο με σημειωμένο αριθμό πρωτοκόλλου 2048¹⁶, το οποίο ωστόσο, όπως υποδηλώνει ο τίτλος του, είναι μια απόφαση (risoluzione) της Γερουσίας και μάλιστα υπό μορφή σχεδίου, καθώς δε φέρει ημερομηνία ούτε και υπογραφή (εικ. 2 και έγγραφο 1 Παραρτήματος)¹⁷.

13. Σε δυο επιστολές του Μουστοξύδη προς τον Αυγουστίνο Καποδίστρια με ημερομηνία 16/18 Ιανουαρίου 1833 και 1/13 Δεκεμβρίου 1833 διατυπώνονται τα αισθήματα συμπάθειάς του προς το νέο Αρμοστή. Οι επιστολές δημοσιεύονται στο ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΕΤΡΑΚΟΣ, *Ημερολόγιο αρχαιολογικό τα χρόνια του Καποδίστρια*, τόμος III, Αθήναι 2015: Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σσ. 288-291 και σσ. 307-308.

14. Η πράξη ορισμού του Μουστοξύδη ως Άρχοντα της Παιδείας φέρει ημερομηνία 1η Σεπτεμβρίου 1834, βλ. σχετικά ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΑΝΗΣ, *Ανδρέας Μουστοξύδης, 1975-1860. Ο επιστήμων, ο πολιτικός, ο εθνικός αγωνιστής*. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1960: Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, σ. 91 και ΑΓΑΘΗ ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑ, *Ο Ανδρέας Μουστοξύδης και η παιδεία*. Κέρκυρα 1965, σ. 82.

15. Το έγγραφο συντάχθηκε από την Επιτροπή του Μουσείου στις 13.2.1833 και παραλήφθηκε από το πρωτόκολλο της Γραμματείας της Γερουσίας στις 16.2.1833, οπότε και έλαβε αριθμό πρωτοκόλλου 2048. Βλ. Γενικό Πρωτόκολλο no I, III Κοινοβούλιο, από αρ. 1 έως 2108, ημερομηνία 01.01.1831 έως 28.02.1833, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 68.

16. Έγγραφο 2048/16.2.1833, III Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 454.

17. Το είδος του εγγράφου που μνημονεύεται στις αρχειακές πηγές, π.χ. rapporto, progetto, decreto ή risoluzione έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι πρόκειται για διαφορετικό τύπο διοικητικής πράξης και κατά συνέπεια παραπέμπει σε διαφορετικό τεκμήριο του αρχείου, όπως θα καταστεί σαφές στη συνέχεια. Πράξεις δε που παράγουν δικαιοκούς κανόνες προϋποθέτουν ανάλογα με τον τύπο τους και διαφορετική νομοπαραγωγική διαδικασία. Έτσι, για παράδειγμα μια απόφαση (risoluzione) σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος του 1817 ψηφίζεται στην ίδια συνεδρίαση που κατατίθεται χωρίς να απαιτείται εν συνεχεία έλεγχός της από τη Γερουσία ή τον Αρμοστή, αντίθετα η υποβολή πρότασης για την ψήφιση ενός νομοσχεδίου (progetto di legge) προϋποθέτει πιο αυστηρές και χρονοβόρες διαδικασίες, ενώ ο τελικός νόμος θα πρέπει να επικυρωθεί πρώτα από τη Γερουσία και στη συνέχεια από τον Αρμοστή. Βλ. σχετικά ΖΩΗ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ο Επτανησιακός συνταγματισμός στα χρόνια της*

Το σωζόμενο έγγραφο συντάχθηκε, σύμφωνα με το προοίμιό του, κατόπιν εκθέσεως της Επιτροπής του Ιονικού Μουσείου. Αναπτύσσεται σε 20 άρθρα και, όπως προκύπτει από το περιεχόμενό του, δε ρυθμίζει απλά το κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας του Μουσείου, αλλά ουσιαστικά εισήγαγε μια σειρά διατάξεων για τη νομική προστασία των αρχαίων των Επτανήσων για τις οποίες θα γίνει αναλυτικά λόγος παρακάτω.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο Αρχείο της Ιονίου Γερουσίας διασώζονται δυο ακόμα σχέδια του συγκεκριμένου εγγράφου. Φέρουν όμως τον τίτλο *progetto*, δηλαδή σχέδιο (νόμου), δεν έχουν αριθμό πρωτοκόλλου και εντοπίστηκαν σε έναν διαφορετικό φάκελο συσχετισμένα μαζί με άλλα έγγραφα που αφορούσαν στη σύσταση και τη λειτουργία του Μουσείου¹⁸. Επιπλέον, και τα δύο έχουν τον ίδιο γραφικό χαρακτήρα. Το ένα σχέδιο, πεντασέλιδο, διαφοροποιείται ελαφρώς ως προς το περιεχόμενό του και φέρει χειρόγραφες παρατηρήσεις, απαλοιφές και υπογραμμίσεις (έγγραφο 2 Παραρτήματος), ενώ το άλλο, τετρασέλιδο, αποτελεί καθαρογραφή του «διορθωμένου» και είναι σχεδόν πανομοιότυπο με το σχέδιο της απόφασης (εικ. 3).

Ο τρόπος που διασυνδέονται τα τρία αυτά έγγραφα, όπως και οι μεταξύ τους διαφοροποιήσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί καταδεικνύουν τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία που ακολουθήθηκε και τη συνεργασία Γερουσίας-Επιτροπής για την τελική διαμόρφωση της πρότασης. Το πεντασέλιδο έγγραφο με τις σημειώσεις πρέπει μάλλον να αποτελεί το αρχικό σχέδιο (*progetto*) που η Επιτροπή κατέθεσε στη Γερουσία μαζί με την από 13 Φεβρουαρίου αναφορά της¹⁹, με σκοπό προφανώς να υποβληθεί σε νομοθετικό έλεγχο. Μετά την ολοκλήρωση του ελέγχου, η Επιτροπή πιθανότατα παρέλα-

Αγγλοκρατίας, Δημόσιευτη διδακτορική διατριβή, Θεσ/νίκη 2014: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Νομική Σχολή, Τομέας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης, σσ. 179-181 και 260-262.

18. Τα δυο σχέδια βρέθηκαν στο ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, IV Κοινοβούλιο, φάκελος 466. Αποτελούσαν μια δεσμίδα συσχετισμένων εγγραφών μαζί με τα εξής τέσσερα τεκμήρια: 1) την υπ' αρ. πρωτ. 1796/5.1.1833 επιστολή του Γραμματέα του Ύπατου Αρμοστή W. King προς τη Γερουσία, 2) το υπ' αρ. πρωτ. 1796/12.1.1833 απαντητικό έγγραφο της Γερουσίας (και τα δυο περιγράφονται λεπτομερώς παραπάνω), 3) τις υπ' αρ. 551/25.4.1833 (βλ. έγγραφο 3 Παραρτήματος) και 4) 1941/24.8.1833 επιστολές του Ύπατου Αρμοστή Nugent προς τον Πρόεδρο της Γερουσίας με προτάσεις του για τη λειτουργία του Μουσείου.

19. Ενισχυτικό της απόψης αυτής είναι ότι στο 1^ο άρθρο του εγγράφου εμπεριέχεται η φράση “dopo la Pubblicazione del presente Decreto”, η οποία έχει διορθωθεί στην τετρασέλιδη εκδοχή σε “dopo la Pubblicazione della presente Risoluzione” (βλ. εικ. 3 και έγγραφο 2 Παράρτ.). Η καταχώρηση του εγγράφου 2048 στο Γενικό Πρωτόκολλο της Γερουσίας κάνει λόγο για “un progetto di Decreto”, γεγονός που υποδηλώνει την αρχική μορφή στην οποία παραλήφθηκε το έγγραφο.

βε ανεπίσημα το διορθωμένο νομοθέτημα, το καθαροέγραψε (κάτι που θα δικαιολογούσε τον ίδιο γραφικό χαρακτήρα των δυο σχεδίων) και το επέστρεψε άτυπα στη Γερουσία, γι' αυτό και πάλι δε φέρει αριθμό πρωτοκόλλου.

Το τρίτο έγγραφο, το σχέδιο απόφασης, έχει διαφορετικό γραφικό χαρακτήρα, έχει μορφοποιηθεί κατά τον τύπο της απόφασης και φέρει σημειωμένο τον αριθμό πρωτοκόλλου 2048 με ασυνήθη για τα πρότυπα της διοίκησης τρόπο²⁰. Δεν είναι όμως μόνον παράδοξος ο τρόπος αναγραφής του αριθμού πρωτοκόλλου στη συγκεκριμένη απόφαση, αλλά και το ίδιο το γεγονός ότι έχει αριθμό πρωτοκόλλου, αφού διαβιβάστηκε συνημμένη στην έκθεση. Ως πιθανότερη αιτία αυτών των παρατυπιών είναι το γεγονός ότι η ίδια η Γερουσία προχώρησε στην αντικατάσταση του εγγράφου, κρίνοντας ως ήσσονος σημασίας τις μεταβολές και εφόσον είχε λάβει τη συναίνεση της Επιτροπής ως προς τις αλλαγές²¹.

Όπως και να έχει, η πρόταση της Επιτροπής του Μουσείου (αρχική αλλά και τροποποιημένη) αποτελεί ως προς το περιεχόμενό της ένα συγκροτημένο σώμα αρχαιολογικού νόμου, το οποίο αντιμετωπίζει καίρια και ουσιώδη ζητήματα διαχείρισης και διαφύλαξης των μνημείων της Επτανήσου (έγγραφο 2 Παραρτήματος). Καθορίζει τον τρόπο δηλοποίησης και εξαγοράς των αρχαίων (άρθρα 1-3), απαγορεύει τη χωρίς κρατική άδεια διεξαγωγή ιδιωτικών ανασκαφών και θέτει ειδικούς όρους για αυτές (άρθρα 4-6), δεν επιτρέπει τις αγοραπωλησίες αρχαίων χωρίς την άδεια της Επιτροπής και προβλέπει σε αυτή την περίπτωση την κατάσχεσή τους (άρθρο 7), απαγορεύει την καταστροφή και τη μετακίνησή τους χωρίς άδεια (άρθρα 9, 15), ορίζει ότι οι κάτοχοι μνημείων είναι υπεύθυνοι για τη διατήρησή τους και τη μη προσβολή τους με επιζήμιες χρήσεις (άρθρο 10), προβλέπει την απαλλοτρίωση κτημάτων και την αποζημίωση των ιδιωτών (άρθρο 11), διευθετεί το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μνημείων, κινητών και σταθερών (άρθρα 12-14), ορίζοντας ότι ανήκουν στον ιδιοκτήτη της γης ή στον εξουσιοδοτημένο να διενεργήσει την ανασκαφή, εξαιρουμένων των θησαυρών που ανήκουν στο κράτος. Τέλος, εισηγείται τη διάθεση ενός σταθερού μνημειαίου κονδυλίου για ανασκαφές και αγορές αρχαί-

²⁰ Ένα δεύτερο ενισχυτικό στοιχείο είναι ότι το Progetto δε φέρει αριθμό πρωτοκόλλου, κάτι που είναι αναμενόμενο, εφόσον θα ήταν συνημμένο στην αναφορά.

²⁰ Τα εισερχόμενα έγγραφα λάμβαναν από τη Γραμματεία της Γερουσίας, ως συνήθως στην πίσω τελευταία σελίδα τους, μαζί με τον αριθμό πρωτοκόλλου μια σύντομη περιληψη του περιεχομένου τους, την ημερομηνία παραλαβής τους και τις πιθανές ενέργειες διεκπεραίωσης τους. Τα στοιχεία αυτά απουσιάζουν από το 2048 έγγραφο και αυτό γιατί ήταν σημειωμένα στην από 13 Φεβρουαρίου έκθεση της Επιτροπής που δεν εντοπίστηκε.

²¹ Οι διεργασίες αυτές έγιναν σε διάστημα δυο με τριών ημερών και σίγουρα πριν την επίσημη πρωτοκόλληση του εγγράφου στις 16 του Φλεβάρη και ημέρα ψήφισης της τελικής απόφασης στη Γερουσία, όπως θα δούμε παρακάτω.

ων για το Μουσείο, στο οποίο πρόκειται να προστεθούν τα έσοδα από τις τυχόν καταβολές χρηματικών προστίμων για παραβάσεις των διατάξεων περί αρχαιοτήτων (άρθρα 18-19).

Οι αλλαγές που επιβλήθηκαν στο αρχικό νομοσχέδιο ήταν σε γενικές γραμμές ήπιες ως προς το περιεχόμενό του, με εξαίρεση δυο άρθρα: το άρθρο 3, όπου επιπλέον προβλέπονταν οικονομικές κυρώσεις σε όποιον κατά παράβαση πωλούσε αρχαιότητες ή αμελούσε να τις δηλώσει και το άρθρο 4, το οποίο απαλείφθηκε εντελώς και απαγόρευε την παράνομη εξαγωγή αρχαίων, επιβάλλοντας κυρώσεις τόσο στον πωλητή όσο και στον αγοραστή. Ουσιαστική ήταν η μετατροπή της μορφής της υπό έκδοση πράξης από σχέδιο νόμου (progetto) σε σχέδιο απόφασης (risoluzione) προκειμένου να διευκολυνθεί και να επιταχυνθεί η διαδικασία ψήφισής της από τη Γερουσία²².

Έμπνευστής και συντάκτης του νομοσχεδίου υπήρξε πέραν πάσης αμφιβολίας ο Ανδρέας Μουστοξύδης. Ανάλογο Σχέδιον Ψηφίσματος είχε υποβάλει κατά τη θητεία του ως Διευθυντής και Έφορος του Μουσείου Αιγίνης στη Γραμματεία των Εκκλησιαστικών της Ελληνικής Κυβέρνησης στις 23 Δεκεμβρίου του 1829²³. Το σχέδιο αυτό, το οποίο αποτελεί την πρώτη απόπειρα σύνταξης συστηματικού αρχαιολογικού νόμου στην Ελλάδα, ουδέποτε ψηφίστηκε λόγω της αυστηρότητάς του²⁴. Για τη σύνταξη και των δυο νομοσχεδίων, του 1829 αλλά και του 1833, ο Μουστοξύδης επηρεάστηκε από την ιταλική νομοθεσία με την οποία ήταν εξοικειωμένος λόγω των νομικών σπουδών του στην Παβία²⁵. Πηγή έμπνευσής του αποτέλεσε συγκεκριμένα το διάταγμα του Καρδινάλιου Bartolomeo Pacca²⁶, το οποίο επικυρώθηκε από το Παπικό Κράτος στις 7 Απριλίου του 1820 και αποτελούσε ένα πρωτοποριακό για την εποχή του νομοθέτημα, το οποίο συστηματοποιούσε και εκσυγχρόνιζε την

22. Βλ. σχετικά υποσημ. 16.

23. ΓΑΚ, Γραμματεία Εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Παιδείας, Σχολικά, φάκελος 22β, αρ. 273. Βλ. επίσης σχετικά ΜΑΝΗΣ, *ό.π.*, σ. 64 και σσ. 247-249, ΚΟΚΚΟΥ, *ό.π.*, σσ. 51-53, ΠΕΤΡΑΚΟΣ 2015, σσ. 145-147 και ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΕΤΡΑΚΟΣ, *Ημερολόγιο αρχαιολογικό τα χρόνια του Καποδίστρια*, τόμος II, Αθήναι 2015: Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σσ. 317-323.

24. Απλοποιημένος και ηπιότερος αποτέλεσε ωστόσο τον πυρήνα της εγκυκλίου 953/23.6.1830 του Καποδίστρια, η οποία περιέχει μέτρα και οδηγίες προς τους Έκτακτους Επιτρόπους και Διοικητές της Ελληνικής Επικράτειας για την προστασία των αρχαίων. Βλ. σχετικά ΠΕΤΡΑΚΟΣ 2015, τόμος I, σσ. 185-190 και τόμος II, σσ. 406-409.

25. ΜΑΝΗΣ, *ό.π.*, σσ. 16-17.

26. Editto dell' Emo, e Rmo Sig. Cardinal Pacca Camerlengo di S. Chiesa sopra le antichità, e gli scavi. Pubblicato li 7 Aprile 1820, Roma: presso Vincenzo Poggioli stampatore della Reverenda Camera Apostolica, on line στο: [https://archive.org/details/edittodellemoerm00papa], ημερ. πρόσβασης: 10.11.2018.

προϋπάρχουσα παπική νομοθεσία για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Αντιπαραβάλλοντας το διάταγμα Passca με το σχέδιο νόμου που υπέβαλε η Επιτροπή του Μουσείου, γίνεται άμεσα αντιληπτή η επιρροή του στη διαμόρφωση βασικών διατάξεων του ιονικού νομοσχεδίου, όπως για παράδειγμα φαίνεται στα άρθρα που καθορίζουν τη διαδικασία δήλωσης των αρχαίων, τον τρόπο διεξαγωγής ιδιωτικών ανασκαφών, τις υποχρεώσεις των ιδιοκτητών μνημείων, τις εξαγωγές και τις αγοραπωλησίες αρχαιοτήτων²⁷.

Το θέμα της ίδρυσης του Ιονικού Μουσείου στην Κέρκυρα συζητήθηκε στο Γενικό Τμήμα της Γερουσίας στις 18 Φεβρουαρίου 1833. Σύμφωνα με τα Πρακτικά της συνεδρίας εγκρίθηκε με τη διαδικασία του κατεπείγοντος η απόφαση για την ίδρυση του Μουσείου, ενώ παράλληλα διαβιβάστηκαν στο Τμήμα η έκθεση της Επιτροπής μαζί με το συνημμένο σχέδιο²⁸. Η εγκριτική απόφαση δημοσιεύτηκε στη Gazzetta, όπως προαναφέρθηκε²⁹, στις 16 Φεβρουαρίου 1833 και προκαλεί τουλάχιστον εντύπωση το γεγονός ότι δημοσιεύτηκε στον Τύπο δυο μέρες πριν να συζητηθεί στη συνεδρίαση της Γερουσίας³⁰ και ότι το περιεχόμενό της διαφέρει σαφώς από το πνεύμα των προτάσεων της Επιτροπής.

Τι ακριβώς συνέβη; Στις 16 Φεβρουαρίου φαίνεται ότι έλαβαν χώρα σχεδόν ταυτόχρονα μια σειρά από γεγονότα: πρώτον, παραλήφθηκε από τη Γερουσία η υπ' αρ. πρωτ. 2048 αναφορά της Επιτροπής με το συνημμένο νομοσχέδιο και αμέσως διαβιβάστηκε στη συνεδρία του σώματος, δεύτερον, δημοσιεύτηκε η υπ' αρ. 173 απόφαση της Γερουσίας για την ίδρυση του Ιονικού Μουσείου και τρίτον, εφόσον περαιώθηκε η διαδικασία, απεστάλη από το Γραμματέα της Γερουσίας Baynes μια επιστολή προς την Επιτροπή του Μουσείου με την οποία της ζητήθηκε να αναλάβει τα καθήκοντα διεύθυνσης του Μουσείου και της γνωστοποιήθηκαν επίσης τα ακόλουθα:

27. Η κατ' αντιπαραβολή σύγκριση του διατάγματος Passca με την επαυξημένη εκδοχή του νομοσχεδίου της Επιτροπής δείχνει ότι το άρθρο 1 του νομοσχεδίου εμπνέεται από το άρθρο 7 του διατάγματος, το άρθρο 3 από τα άρθρα 8 και 9, το άρθρο 5 από τα άρθρα 25 και 27, το άρθρο 6 από τα άρθρα 30-32, το άρθρο 7 από το άρθρο 33, το άρθρο 8 από το άρθρο 35, το άρθρο 9 από το άρθρο 32, το άρθρο 10 από το άρθρο 40, το άρθρο 11 από το άρθρο 44 και 45, το άρθρο 13 από το άρθρο 48, το άρθρο 14 από το άρθρο 49, το άρθρο 15 από το άρθρο 50 και τέλος το άρθρο 16 από το άρθρο 54.

28. Πρακτικά Γερουσίας, ΙΙ Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 138, PV 210/18.2.1833, όπου σημειώνεται: "...Si approvano le seguenti misure adottate per urgenza. 1°... 4°_Per emettere una Risoluzione riguardante la fondazione in Corfù del Museo Jonio _e si rimette al Dipart° Generale un Rapporto della Commissione direttrice di detto Stabilimento, con cui accompagna un relativo progetto".

29. Ό.π., υποσημ. 9.

30. Σημειώνεται ότι και οι δυο ημερομηνίες είναι του Γρηγοριανού ημερολογίου.

«Σε απάντηση της αναφοράς που καλώς απευθύνατε στη Γερουσία στις 13 του τρέχοντος, έχω την τιμή να σας διαβιβάσω συνημμένα μια Απόφαση που εκδόθηκε από τη Σύνοδο της Γερουσίας και η οποία βασίζεται εν μέρει στις προτάσεις που περιέχονταν στο νομοσχέδιο που υποβάλατε»³¹.

Σε απάντηση της παραπάνω επιστολής, η Επιτροπή του Μουσείου συνέταξε στις 18 Φεβρουαρίου ευχαριστήρια επιστολή προς τον Baynes για την αποστολή της απόφασης, γνωρίζοντάς του επίσης ότι το νομοπαρασκευαστικό έργο της είχε κατά την άποψή της ολοκληρωθεί (εικ. 4)³².

Είναι, λοιπόν, σίγουρο, όπως προκύπτει από μια σειρά εγγράφων του αρχείου της Ιονίου Γερουσίας, ότι η διαδικασία όντως ολοκληρώθηκε στις 16 Φεβρουαρίου. Άξιο απορροίας είναι ωστόσο ότι η απόφαση που τελικά υπερψηφίστηκε δεν ήταν το υπ' αρ. 2048 σχέδιο απόφασης που συνέταξε η Επιτροπή και παρασκεύασε η Γερουσία, αλλά μια άλλη, με σκοτεινή προέλευση, η οποία τέθηκε εμπόλημα προς ψήφιση και μάλιστα όχι τυχαία υπό το πρόσχημα του κατεπεύγοντος. Είναι επίσης εντυπωσιακό το γεγονός ότι στα Πρακτικά δε διατυπώνεται κανένα σχόλιο σχετικά με τα δυο έγγραφα της Επιτροπής που επίσης τέθηκαν υπόψιν της συνεδρίας της Γερουσίας.

Η υπ' αρ. 173 ψηφισθείσα απόφαση της Γερουσίας, η οποία ενείχε ισχύ νόμου, απέβλεπε κυρίως σε μέτρα για τον πλουτισμό του νεοσύστατου Μουσείου και όχι στο να εξασφαλίσει, σε αντιδιαστολή με την πρόταση της Επιτροπής, τα μέσα και τις διαδικασίες επιβολής ενός προστατευτικού πλαισίου για τα μνημεία και τις αρχαιότητες των Επτανήσων. Ενδεικτικό της διαφοροποίησής της είναι για παράδειγμα το πνεύμα των βασικών της διατάξεων που ορίζουν εν συντομία τα εξής: α) να παραδίδονται στην Επιτροπή του Μουσείου όσα αρχαία ανήκουν στην Κυβέρνηση και στην επιχώριο δικαιοδοσία των Επτά Ιονίων Νήσων, β) οι ιδιώτες κάτοχοι αρχαίων να τα καταθέτουν στο Μουσείο για φύλαξη, διατηρώντας το δικαίωμα να ζητήσουν την επιστροφή τους, εφόσον το επιθυμούν, γ) μελλοντικά ευρήματα ανασκαφών να φυλάσσονται στο Μουσείο με τον όρο ότι οι ιδιοκτήτες τους μπορούν να διεκδικήσουν την επανάκτησή τους και δ) να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα για τη διεξαγωγή νέων ανασκαφών προς εμπλουτισμό του Μουσείου με σεβασμό πά-

31. Αλληλογραφία του Γραμματέα της Γερουσίας στο Γενικό Τμήμα, «Libro VI Lettere», III και IV Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 204, σ. 94.

32. Έγγραφο 2052/18.2.1833, III Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 454. Το έγγραφο ήταν συσχετισμένο στον ίδιο φάκελο με το υπ' αρ. 2048/16.2.1833.

ντοτε στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα των ιδιωτών. Είναι χαρακτηριστικό ότι η συγκεκριμένη νομική διάταξη δεν περιέχει κυρώσεις ή ποινές για τους παραβάτες. Επί της ουσίας δηλαδή η εφαρμοστική προοπτική της επαφίεται στην καλή θέληση των πολιτών.

Ανασυνθέτοντας τα γεγονότα, διαπιστώνει κανείς ότι η ψήφιση της καταστατικής απόφασης του Ιονικού Μουσείου υπέκρυπτε μια σειρά «παρατυπιών», όπως τον επηρεασμό της Γερουσίας, τη στρέβλωση της νομοπαραγωγικής διαδικασίας και την περιστολή της νομοθετικής εξουσίας της Βουλής³³. Με πρωτοβουλία, λοιπόν, ποιού έγιναν οι ενέργειες αυτές και γιατί;

Όλα τα στοιχεία υποδεικνύουν προς την κατεύθυνση του ενός και μοναδικού ατόμου που συγκέντρωνε στα χέρια του την απαραίτητη εξουσία για να χειραγωγήσει θεσμούς και όργανα της ανώτατης διοίκησης των Ιονίων Νήσων, τον Υπάτο Αρμυστή. Ο καταλυτικός ρόλος του λόρδου Nugent στη διαμόρφωση της επικυρωθείσας απόφασης γίνεται αντιληπτός από το περιεχόμενο μιας αδημοσίευτης μέχρι σήμερα επιστολής του με ημερομηνία 24 Απριλίου 1833 και παραλήπτη τον Πρόεδρο της Γερουσίας Σπυρίδωνα Βούλγαρη (εικ. 5 και έγγραφο 3 του Παραρτήματος)³⁴. Στην επιστολή αυτή ο λόρδος Nugent εισηγείται μεταξύ άλλων κάποια μέτρα για τη λειτουργία του Μουσείου και ειδικότερα τον εμπλουτισμό των συλλογών του³⁵. Θεωρεί ότι προς την κατεύθυνση αυτή θα μπορούσαν να συμβάλουν πέρα από τις δωρεές των ιδιωτών νέες ανασκαφικές έρευνες, άποψη που διατυπώνεται και στο άρθρο 8 του ψηφίσματος.

«Άρ. 8. Θά παρθοῦν ἀκολούθως τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὥστε νὰ βαλθοῦν εἰς πρᾶξιν μέσα συντελεστικά νὰ γίνουν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἐθνικῆς Ἐπικρατείας ἐξωρύξεις πρὸς πλουτισμὸν τοῦ Μουσείου ἀπὸ ἀρχαιοτή-

33. Δυνάμει του 16ου άρθρου του Γ' τμήματος του Β' Κεφαλαίου του Συντάγματος του 1817 η Γερουσία ασκούσε, συχνά καταχρηστικά εις βάρος της Βουλής, νομοθετικές αρμοδιότητες. Μάλιστα, συνήθως ήταν η πρακτική να επικυρώνονται με Απόφαση νομοθετικά διατάγματα της Γερουσίας, τα οποία κατ' αυτό τον τρόπο αποκτούσαν ισχύ νόμου (ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *ό.π.*, σ. 176 και σ. 264).

34. Έγγραφο 551/24.4.1833, IV Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 466. Το έγγραφο σώζεται στα αγγλικά (πέντε σελίδες) και σε ιταλική μετάφραση (πέντε σελίδες).

35. Στις προτάσεις του λόρδου περιλαμβάνεται η διάθεση της έπαυλης ("il piccolo Casino") στον Άγιο Παντελεήμονα (Mon Repos) για την προσωρινή στέγαση του Μουσείου μαζί με το εκπαιδευτικό ίδρυμα του Σεμιναρίου. Διατυπώνει επίσης την άποψη ότι οι αρχαιότητες για εθνικούς λόγους δίκαιο είναι να παραμένουν στον τόπο ανευρέσεώς τους, γι' αυτό και θα έπρεπε σε κάθε νησί της Επτανήσου να δημιουργηθεί ένα Τοπικό Μουσείο, ενώ ένα Γενικό Μουσείο ("Museo Generale delle opere e modelli dell'arte antica") με έδρα στην Κέρκυρα θα συγκέντρωνε έργα και αντίγραφα έργων της αρχαίας τέχνης.

τας άναφερομένας εΐς τήν καθίδρυσίν του, διά νά κατασταθοϋν ώφέλιμα εΐς τήν σπουδήν τών Τεχνών εΐς τό Ίονικόν Κράτος».

Το άρθρο προμηνύει τη λήψη αναγκαιών μέτρων, τα οποία προφανώς υποδεικνύει ο λόρδος Nugent, όταν συστήνει στην επιστολή του τη διάθεση 100 τάληρων το μήνα από τον κρατικό προϋπολογισμό για τη διεξαγωγή ανασκαφών³⁶. Προτείνει δε ως περαιτέρω μέτρο την έκδοση πράξης, η οποία να ορίζει ότι γλυπτά και επιγραφές που ανακαλύπτονται στα Ιόνια Νησιά από ιδιώτες να κατατίθενται στο Μουσείο με αναγεγραμμένα τα στοιχεία των ιδιοκτητών και να επιστρέφονται σε αυτούς, όταν επιθυμούν να αποχωρήσουν από την Ιονική επικράτεια, με την υποχρέωση να καταθέσουν αντίγραφο ή εκμαγείο του αντικειμένου, εφόσον αυτό κρίνεται ιδιαίτερης αξίας. Η προτεινόμενη πράξη συνδέεται σαφώς με το περιεχόμενο του άρθρου 6 της ψηφισθείσας απόφασης³⁷, της οποίας θα αποτελούσε τρόπον τινά εφαρμοστική εγκύκλιο αλλά και καταδεικνύει τη διάσταση απόψεων με την Επιτροπή του Μουσείου, η οποία ζητούσε στο πρώτο σχέδιο νόμου που συνέταξε την απαγόρευση των παράνομων εξαγωγών αρχαίων (βλ. άρθρο 4 εγγράφου 2 του Παραρτήματος).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, διαπιστώνει κανείς ότι το σχέδιο της Επιτροπής, ακόμα και μετά την επεξεργασία του από τη Γερουσία, παρέμενε ανατρεπτικό για τα δεδομένα της βρετανικής ηγεσίας και ερχόταν σε σύγκρουση με την επίσημη πολιτική της Προστάτιδος, έτσι τουλάχιστον όπως αυτή εκφραζόταν από τον ανώτατο εκπρόσωπό της, τον λόρδο Nugent. Αν και ο Μουστοξύδης επιχείρησε να προσαρμόσει στην επτανησιακή πραγματικότητα έννοιες και κανόνες του ιταλικού δικαίου, αποδείχθηκε τελικά, για μια ακόμα φορά όπως και στην Ελλάδα, αδύνατο να θεσμοθετηθούν. Η απόρριψη του νομοσχεδίου ήταν επομένως αναπόφευκτη, από τη στιγμή που εξέλιπε ο διοικητικός μηχανισμός και προπαντός η πολιτική βούληση που θα στήριζαν τις αλλαγές που επιθυμούσε να εδραιώσει.

Αν και εγκαταλείφθηκε το φιλόδοξο νομοθετικό σχέδιο του Μουστοξύδη, τα Ιόνια νησιά χάρη στις ενέργειές του και της Επιτροπής απέκτησαν το πρώτο δημόσιο ίδρυμα για τη συλλογή και τη φροντίδα των αρχαίων³⁸. Μπορεί οι

36. Το μέτρο μάλλον τέθηκε σε εφαρμογή, καθώς στη Gazzetta γίνεται αναφορά σε δημόσιες ανασκαφές, που πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία του λόρδου Nugent στην περιοχή της Παλαιόπολης στην Κέρκυρα (*Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie*, αρ.123, Κέρκυρα: 22 Απριλίου/4 Μαΐου 1833, σ. 5).

37. «Άρ. 6. Από τού νϋν και εΐς τό έξής κάθε πρᾶγμα τοιούτου είδους όπου κατά τύχην ή από μίαν επίτηδες έρευναν ήμπορουν νά αποκαλυφθῆ θά κατατεθῆ εΐς τό Μουσείον διά νά φυλαχθῆ και θά επιστραφῆ εΐς τόν οΐκοκύριόν του κάθε φοράν όπου τό ζητήσει».

38. Στις 2 Οκτωβρίου του 1833, ύστερα από μήνες ολιγωρίας της Γερουσίας, ατελέσφο-

λαθρανασκαφές, η ανεξέλεγκτη εμπορία και η εξαγωγή αρχαίων να συνεχίστηκαν, παρόλα αυτά τέθηκαν οι βάσεις για τη σύσταση μιας δημόσιας συλλογής. Παρά τις συστάσεις, τις μεσολαβήσεις και τις παρεμβάσεις του Υπατου Αρμοστή, θα πρέπει να επισημανθεί ότι παρατηρείται από την πλευρά της Βρετανικής διοίκησης μια ριζική αλλαγή στην πολιτική αντιμετώπισης των αρχαίων. Στην αλλαγή αυτή συντέλεσε ασφαλώς καταλυτικά ο ίδιος ο Υπατος Αρμοστής, στα χέρια του οποίου συγκεντρωνόταν η εξουσία. Στην προκειμένη περίπτωση ο λόρδος Nugent, σε αντίθεση με τους δυο προκατόχους του δεν ήταν συντηρητικός Τόρι, αλλά ένας φιλελεύθερος πολιτικός, μέλος του κόμματος των Ουίγων, που την περίοδο 1830-1834 είχε ανέλθει στην εξουσία στη Μεγάλη Βρετανία. Επίσης, δεν ήταν στρατιωτικός αλλά νομικός με ιδιαίτερη ευαισθησία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ένθερμος υποστηρικτής ριζοσπαστικών ιδεών και φανατικός πολέμιος του δεσποτισμού. Από την πρώτη στιγμή εξέφρασε στους Ιόνιους υπηκόους του τα φιλελληνικά του αισθήματα και έθεσε σε εφαρμογή ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα στη διοίκηση. Άνθρωπος καλλιεργημένος, με κλασικιστικά ιδανικά, λάτρης των γραμμάτων και των τεχνών αναγνώριζε την κοινωνική σπουδαιότητα της παιδείας, γι' αυτό και προσπάθησε να τη βελτιώσει³⁹.

Στο εκπαιδευτικό αυτό όραμα του λόρδου Nugent εντάσσεται και το ενδιαφέρον του για τις αρχαιότητες και γι' αυτό έκρινε σκόπιμο το Μουσείο να ενσωματωθεί σε ένα δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα, αρχικά στο Σεμινάριο και εντέλει στη Σχολή Καλών Τεχνών⁴⁰, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η σπουδή και η καλλιέργεια των Καλών Τεχνών (βλ. έγγραφο 3 του Παραρτήματος). Ως φιλελεύθερος ο λόρδος Nugent πίστευε ότι η διατήρηση και η μελέτη «των λειψάνων της ένδοξης αρχαιότητας» θα συνέβαλλε στην πρόοδο και την εθνική τόνωση των Επτανήσιων⁴¹.

ρων συζητήσεων στο Κοινοβούλιο και επεμβάσεων του λόρδου Nugent, αποφασίζεται τελικά το Ιονικό Μουσείο να στεγαστεί μαζί με τη Σχολή Καλών Τεχνών και τη Δημόσια Βιβλιοθήκη στην έπαυλη του Αγίου Παντελεήμονα, γνωστή σήμερα ως Mon Repos. Η είδηση της ίδρυσης Εθνικού Μουσείου στην έπαυλη του Αγίου Παντελεήμονα δημοσιεύεται από άγνωστο συντάκτη στη Gazzetta (Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie, αρ. 148, Κέρκυρα: 14/23 Οκτωβρίου 1833, σ. 6).

39. PASCHALIDI, *ό.π.*, σσ. 147-153, ΜΑΡΙΑ ΑΣΠΙΩΤΗ, «Ο λόρδος Nugent στην Κέρκυρα», *Δελτίο της Αναγνωστικής Εταιρείας*, αρ. 11, Κέρκυρα: 1974, σσ. 93-144.

40. Σχετικά με το Σεμινάριο βλ. υποσημ. 35, ενώ για τη Σχολή Καλών Τεχνών βλ. ΣΙΕΣΥ ΚΥΡΙΑΚΗ, *Η Έπαυλη Mon Repos στην Κέρκυρα*, Αθήνα 2006: ΤΑΠΑ ΥΠΠΟ, σ. 70-71.

41. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια που ο λόρδος Nugent απηύθυνε στη Βουλή στις 6 Μαρτίου 1833 κατά την πρώτη σύνοδο του IV Κοινοβουλίου:

«...σᾶς προβάλλω νὰ συντρέξετε μὲ τὴν Βουλὴν εἰς τὴν καθίδρυσιν Ἐθνικοῦ Μουσείου ἐνωμένου μὲ μίαν Δημοσίαν Βιβλιοθήκην. Τὸ νὰ συνάξετε καὶ νὰ διατρεῖτε μέσα εἰς τοὺς

Στη Μεγάλη Βρετανία η επάνοδος του αντίπαλου κόμματος των Τόρηδων στην εξουσία οδήγησε το λόρδο Nugent σε παραίτηση. Η αποχώρησή του το Μάρτιο του 1835 από την Κέρκυρα σηματοδότησε ουσιαστικά και την αναστολή της λειτουργίας του Μουσείου.

3. Η έκδοση της κυβερνητικής Πράξης XI για τις αρχαιότητες: η αρμοστέια του λόρδου Seaton

Οι δυο αμέσως επόμενοι διάδοχοι του λόρδου Nugent, ο sir Howard Douglas (1835-1841) και ο James Alexander Steward Mackenzie (1841-1843) ακολούθησαν μια συντηρητική πολιτική ατζέντα, στην οποία οι αρχαιότητες δεν είχαν καμία θέση. Θα έπρεπε να ανέλθει στο αξίωμα του Αρμοστή ο John Colborne βαρόνος του Seaton (1843-1849) για να εκδοθεί το επόμενο ψήφισμα για την προστασία των μνημείων της Επτανήσου.

Ο έκτος Αρμοστής που η Προστάτιδα απέστειλε στα Ιόνια νησιά ήταν ένας αξιωματικός με φιλελεύθερο πνεύμα, ο οποίος επέφερε μια σειρά πολιτικών μεταρρυθμίσεων με βασικότερη τη συνταγματική αναθεώρησή⁴². Είναι ενδιαφέρον ότι η θητεία του ταυτίζεται με μια περίοδο σημαντικών αρχαιολογικών ανακαλύψεων στην Κέρκυρα. Στο πλαίσιο εκτέλεσης δημόσιων έργων διενεργούνται ανασκαφές και έρχονται στο φως σπουδαία ευρήματα, όπως το ταφικό μνημείο του Μενεκράτη το 1843. Ειδικά, κατά το έτος 1846, σημειώθηκε έντονη αρχαιολογική δραστηριότητα, κυρίως στο νεκροταφείο της Γαρίτσας

κόλπους τῆς ἰδίας σας γῆς τὰ ἀρχαία τῆς μνημεῖα καὶ τὰ τοπικά τῆς προϊόντα, χρησιμεύει, ὄχι μόνον νὰ διασαφίσῃ τὴν ἱστορίαν, νὰ προσδεύσῃ τὰς ἐπιστῆμας καὶ νὰ δώσῃ ὑποδείγματα τεχνῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα νὰ ἐμπνευσθῇ ἡ φιλοκαλία εἰς τὴν αὐξάνουσαν νεολαίαν τῶν Ἰονικῶν Νήσων, ἀλλ' ὡσαύτως νὰ προσδεύσῃ καὶ νὰ ζωογονήσῃ ἐκείνην τὴν ἔντιμον ἑπαρσίαν, ἣ ὁποία κάμνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀγαποῦν τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς των ἀκόμη περισσότερο, ἐνῶ θεωροῦν μὲ τὰ μάτια τους τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς δόξης» (βλ. ΔΕ-ΒΙΑΖΗΣ, ὁ.π., σσ. 114-115 καὶ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ & ΠΡΟΥΝΗ-ΦΙΛΙΠΠ, ὁ.π., σ. ρση').

42. Ο λόρδος Seaton, αν και ανήκε στο συντηρητικό κόμμα των Τόρηδων, ήταν μετριοπαθής πολιτικός με προοδευτικές ιδέες, γι' αυτό και προσπάθησε να εδραιώσει στα Ιόνια Νησιά ένα πιο αντιπροσωπευτικό και αποκεντρωμένο πολιτικό σύστημα, γεγονός που τον οδήγησε σε συνταγματικές μεταρρυθμίσεις. Για την επίτευξη του στόχου του προσεταιρίστηκε τη φιλελεύθερη παράταξη των Επτανήσων, αποκαθιστώντας τις διαταραγμένες σχέσεις και το αρνητικό κλίμα που είχαν δημιουργηθεί επί της αρμοστείας του Howard Douglas. Στο πνεύμα αυτό ο λόρδος Seaton επανατοποθέτησε το Μουστοξυδὴ στη θέση του ιστοριογράφου των Ιονίων Νήσων, από την οποία τον είχε καθαιρέσει ο sir Thomas Maitland. Βλ. γενικά για την αρμοστέια Seaton PASCHALIDI, ὁ.π., σσ. 193-221 καὶ ELENI CALLIGAS, "Lord Seaton's reforms in the Ionian Islands, 1843-1848: a race with time", *European History Quarterly*, vol. 24, London: 1994, σσ. 7-29.

και στην Παλαιόπολη⁴³. Έτσι, με απόφαση της Γενικής Επιτροπής της Δημόσιας Παιδείας⁴⁴ συγκροτήθηκε στις 17 Μαρτίου 1846 τετραμελής Επιτροπή επί της Αρχαιολογίας (Comitato d' Archaeologia), η οποία αποστολή είχε την επίβλεψη των ανασκαφών και απαρτιζόταν από τους Ανδρέα Μουστοξύδη, Στάμο Γαγκάδη, Francesco Orioli καθηγητή της Ιονίου Ακαδημίας⁴⁵ και Gerolamo Padovani, βιβλιοθηκάριο. Σύμφωνα με την ίδια πάντα απόφαση, η Αρχαιολογική Επιτροπή επιφορτίστηκε επίσης με τη σύνταξη ενός σχεδίου για το Εθνικό Μουσείο, το οποίο πλέον είχε μεταφερθεί στο ισόγειο της Ιονίου Ακαδημίας, όπου στεγαζόταν και το Γυμνάσιο.

Στις 6 Απριλίου του ίδιου έτους, η επιτροπή κατέθεσε με επιστολή της στον Άρχοντα της Παιδείας Δούσημανη ένα σχέδιο νόμου 20 άρθρων και αυτός με τη σειρά του το διαβίβασε στις 29 Μαΐου στο Γραμματέα της Γερουσίας John Gisborne για έγκριση (εικ. 6)⁴⁶. Η επιστολή της Επιτροπής επί της Αρχαιολογίας, η οποία δημοσιεύεται εδώ για πρώτη φορά, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς δίνει αρχικά έναν σύντομο απολογισμό της κατάστασης του Εθνικού Μουσείου και εν συνεχεία εμπεριέχει προτάσεις για την αναβάθμισή του (έγγραφο 4 του Παραρτήματος), όπως για παράδειγμα την έγκριση κονδυλίου για την απόκτηση και τη συντήρηση αρχαιοτήτων και για τη διενέργεια ανασκαφών, την προσθήκη στο Μουσείο συλλογής φυσικής ιστορίας, την πρόσληψη ατόμου για τη συντήρηση των συλλογών, την επίβλεψη των ανασκαφών, την αρχειοθέτηση των αποκτημάτων του Μουσείου και τη διδασκαλία ενός μαθήματος Αρχαιολογίας. Πέρα όμως από την ενίσχυση του Μουσείου, επείγον μέλημα θεωρεί η Επιτροπή την καταστολή των καταστροφών των αρχαιοτήτων και για το σκοπό αυτό επικαλείται την ανάγκη λήψης θεσμικών μέτρων, τα οποία αναλυτικά εισηγείται στο συνημμένο σχέδιο νόμου.

43. RIEMANN, ό.π., σσ. 21-29, ΣΟΥΡΕΦ, ό.π., σσ. 16-37.

44. Έγγραφο 3419/18.03.1846, VIII Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 706. Με το έγγραφο αυτό διαβιβάστηκε στη Γερουσία η από 17.03.1846 απόφαση της Γενικής Γραμματείας της Δημόσιας Παιδείας.

45. Ο Francesco Orioli ήταν διακεκριμένος Ιταλός λόγιος με πολιτική δράση και ακαδημαϊκή καριέρα. Δίδαξε σε Πανεπιστήμια της Ιταλίας και του εξωτερικού κυρίως Φυσικές Επιστήμες αλλά και Αρχαιολογία. Από το 1837 έως το 1846 ο Orioli βρέθηκε εξόριστος στην Κέρκυρα και κατά το διάστημα αυτό δίδαξε στην Ιόνιο Ακαδημία Φυσική Ιστορία. Το 1846, όταν του δόθηκε αμνηστία από τον Πάπα Πίο ΙΧ επέστρεψε στη Ρώμη, όπου ανέλαβε στο εκεί πανεπιστήμιο την έδρα της Αρχαιολογίας.

46. Έγγραφο 4110/29.05.1846, VIII Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 713. Πρόκειται για το έγγραφο 173/29.5.1846 της Γραμματείας της Γενικής Επιτροπής της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως με το οποίο διαβιβάστηκαν στη Γερουσία η από 6.4.1846 επιστολή της Αρχαιολογικής Επιτροπής και ένα εξασέλικο σχέδιο νόμου.

Η πρόταση συζητήθηκε στην ολομέλεια της Γερουσίας στις 3 Ιουνίου⁴⁷ και την ίδια μέρα εκδόθηκε η υπ' αρ. XI Πράξη της Κυβερνήσεως⁴⁸, δια της οποίας νομοθετούνται προστατευτικά μέτρα για τα αρχαία μνημεία, κανονισμοί για τις ανασκαφές, δημόσιες και ιδιωτικές, ενώ παράλληλα ορίζονται ποινικές ρήτρες για τους παραβάτες⁴⁹.

Μετά την επικύρωση του ψηφίσματος από τον Seaton⁵⁰, ο Γραμματέας της Γερουσίας Gisborne έστειλε στις 30 Ιουλίου εγκύκλιο προς τους επτά Επάρχους των Ιονίων Νήσων, όπως επίσης και σε άλλες αρχές (Αρχιδικαστή, Γενικό Θησαυροφύλακα, Γενικό Ελεγκτή Διευθυντή των Δημοσίων Έργων κ.ά.) προκειμένου να μεριμνήσουν για την εφαρμογή του⁵¹.

47. Πρακτικά Γερουσίας, VIII Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 148, PV 72/3.6.1846.

48. Αποφάσεις Γερουσίας, VIII Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 190. Δημοσιεύτηκε στα ελληνικά, αγγλικά και ιταλικά στη *Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie*, αρ.83, Κέρκυρα: 20 Ιουλίου /1 Αυγούστου 1846, σσ. 14-17. Την Πράξη XI εντόπισε ο Σπ. Δε-βιάζης και δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1928, μετά το θάνατό του (βλ. σχετικά ΔΕ-ΒΙΑΖΗΣ, ό.π., σσ. 118-120).

49. Η Πράξη XI/3.6.1846, όπως αναφέρεται στο προοίμιό της, εκδόθηκε από τη Γερουσία κατά το άρθρο 16 του Γ' τμήματος του Β' Κεφαλαίου του Συντάγματος του 1817, το οποίο παραχωρούσε έκτακτη νομοθετική αρμοδιότητα στη Γερουσία, κατά το διάστημα που η Βουλή ήταν σχολάζουσα. Διάστημα αρκετά μεγάλο, αν αναλογιστεί κανείς ότι η Βουλή συγκαλούνταν σε σύνοδο κάθε δύο χρόνια με διάρκεια μόλις τριών μηνών. Τα νομοθετικά αυτά διάγματα της Γερουσίας, κατόπιν της επικυρώσεως του Αρμοστή, είχαν προσωρινή ισχύ νόμου και έπρεπε να λάβουν την έγκριση της Βουλής στην αμέσως προσεχή σύνοδό της για να αποκτήσουν μόνιμη ισχύ (ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, ό.π., σ. 176). Η Πράξη XI/3.6.1846 της Γερουσίας είχε δηλαδή επί της ουσίας *pro tempore* ισχύ νόμου και συνεπώς έπρεπε να υποβληθεί στη Βουλή για έγκριση. Έτσι, κατά τη δεύτερη σύνοδο του VIII Κοινοβουλίου, το διάταγμα κατατέθηκε ενώπιόν της για ψήφιση και μετά την έγκρισή του εκδόθηκε στις 1/13 Απριλίου του 1847 η υπ' αρ. XXXVIII (38) «Πράξις της Γερουσίας αφορώσας διατάξεις τινάς περί του καλλωπισμού του Ιονίου Εθνικού Μουσείου» (βλ. Πράξεις και Αποφάσεις, VIII Κοινοβούλιο (Α-Γ Σύνοδος), ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΒΟΥΛΗ, φάκελος 74), η οποία δημοσιεύτηκε και στη *Gazzetta* στα ελληνικά, στα αγγλικά και στα ιταλικά (*Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie*, αρ. 123, Κέρκυρα: 26 Απριλίου/08 Μαΐου 1847, σσ. 18-21). Η επικυρωτική αυτή πράξη αναδημοσιεύεται στο ΠΕΤΡΑΚΟΣ 1982, σσ. 120-123 και ΠΕΤΡΑΚΟΣ 2015, τόμος II, σσ. 323-327.

50. Με την από 24.06.1846 επιστολή του Γραμματέα της Γερουσίας το ψήφισμα αποστέλλεται στον εξ' απορρήτου Γραμματέα του Αρμοστή για την προβλεπόμενη συνταγματική επικύρωση (Αλληλογραφία του Γραμματέα της Γερουσίας στο Γενικό Τμήμα, «XIII Lettere», VIII Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 217, σ. 58).

51. Αλληλογραφία του Γραμματέα της Γερουσίας στο Γενικό Τμήμα, «XIII Lettere», VIII Κοινοβούλιο, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, φάκελος 217.

Ο ψηφισθείς νόμος με κάποιες τροποποιήσεις αποτελεί ουσιαστικά την επαυξημένη έκδοση του πρώτου σχεδίου που είχε συνταχθεί το 1833 επί Nugent. Η επιτυχής αυτή τη φορά έκβαση του έργου της Επιτροπής οφειλόταν σε μια σειρά από ευνοϊκές ιστορικές συγκυρίες. Αφενός στην παρουσία ενός προοδευτικού Αρμοστή στα Ιόνια νησιά και στην επικράτηση μεταρρυθμιστικών τάσεων στην πολιτική σκηνή της Αγγλίας⁵², αφετέρου στην ωρίμανση των συνθηκών που ξεκίνησαν με τις πρωτοβουλίες του 1833. Η αποκάλυψη σημαντικών αρχαιοτήτων στην Κέρκυρα, όπως το μνημείο του Μενεράτη, το αρχαϊκό επιτύμβιο λιοντάρι ή η επιτύμβια στήλη του Αρνιαδά έθετε πλέον πιεστικά την ανάγκη διαχείρισης και διαφύλαξής τους.

4. Επίλογος

Στα Επτάνησα οι πρώτες προσπάθειες προστασίας των μνημείων της αρχαιότητας εκδηλώθηκαν στις δεκαετίες του 1830 και 1840, σε μια γενικά δύσκολη περίοδο, η οποία χαρακτηριζόταν από την προστατευτική κηδεμονία της Μεγάλης Βρετανίας και μια αυξανόμενη δυσαρέσκεια της τοπικής κοινωνίας που επιζητούσε όλο και πιο πιεστικά μεταρρυθμίσεις. Ιδωμένες σε αυτό το πλαίσιο οι νομοθετικές προτάσεις του 1833 και του 1846 για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών ήταν πρωτοβουλίες προοδευτικές, καθώς στόχευαν στη διάσωση, συγκέντρωση και προβολή έργων και μνημείων του παρελθόντος με καλλιτεχνική αξία αλλά και εθνική σημασία. Η ψήφιση των δυο νομοθετημάτων από την Ιόνιο Γερουσία –παρόλες τις εσωτερικές διοικητικές διεργασίες και παρεμβάσεις– συνιστούσε μια αισιόδοξη εξέλιξη, καθώς εξασφάλιζε ένα θεσμικό πλαίσιο, έστω υποτυπώδες, για την προστασία των αρχαιοτήτων.

Όπως είδαμε, η πολιτική αυτή διάσωσης των αρχαίων διαμορφώθηκε σταδιακά και σε συνάρτηση με ευρύτερες πολιτικές μεταβολές στους κόλπους του Ιονικού κράτους και της Μεγάλης Βρετανίας αλλά και στις μεταξύ τους σχέσεις. Και οι δυο νομοθετικές διατάξεις ενθαρρύνθηκαν, λοιπόν, από το πολιτικό κλίμα της εποχής. Τόσο η αρμοστέα του λόρδου Nugent όσο και του λόρδου Seaton αποτέλεσαν ευνοϊκό momentum για την εισαγωγή προοδευτικών μέτρων που θα τόνωναν την εκπαίδευση των Ιονίων. Αν και προερχόμενοι από αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις, ως υποστηρικτές μεταρρυθμιστικών ιδεών

52. Το διάστημα αυτό διατελούν Γραμματείς στο Υπουργείο των Αποικιών ο William Ewart Gladstone (Δεκέμβριος 1845 - Ιούνιος 1846) και ο Earl Grey (1846-1852), πολιτικοί που χαρακτηρίζονται από φιλελεύθερο πνεύμα και μεταρρυθμιστικές ιδέες (PASCHALIDOU ό.π., σσ. 200-204).

και οι δυο αρμοστές αντιλαμβάνονταν τις αρχαιότητες και τα μνημεία ως εκπαιδευτικό μέσον, το οποίο θα βοηθούσε τους Ιόνιους υπηκόους τους να καλλιεργήσουν την εθνική τους συνείδηση και κατ' επέκταση να ωριμάσουν ούτως ώστε να αναλάβουν υπεύθυνα τη διακυβέρνηση του κράτους τους.

Παρόλα αυτά, το έργο του Μουστοξύδη, ο οποίος υπήρξε αδιαμφισβήτητα ο πρωτεργάτης και των δυο πρωτοβουλιών, δεν ήταν σε καμία περίπτωση εύκολο. Σταθερός στις αντιλήψεις του και αποφασισμένος να επιφέρει αλλαγές που να διαφυλάσσουν την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου του από διαρπαγές και καταστροφές, ο Μουστοξύδης επέδειξε την πολιτική ωριμότητα και την απαραίτητη υπομονή και επιμονή για να επιτύχει το στόχο του, καθώς έπρεπε να περιμένει να παρέλθουν σχεδόν δεκατρία ολόκληρα χρόνια από τότε που υπέβαλε για πρώτη φορά στη Γερουσία το νομοσχέδιο του μέχρι αυτό τελικά να ψηφιστεί νόμος του Ιονικού κράτους. Απ' ό,τι φαίνεται το «μάθημα» που αποκόμισε ο Μουστοξύδης στην Ελλάδα στον τομέα της διαχείρισης των αρχαιοτήτων τον βοήθησε στην ιδιαίτερη πατρίδα του στην αποτελεσματική μεθόδευση των στόχων του, καθώς του δίδαξε πώς να ακροβατεί με επιτυχία σε ιδιάζουσες πολιτικές συνθήκες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Έγγραφο 1

ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, φάκελος 454, έγγραφο 2048/16.2.1833, φ. 1r-3v.

Stati Uniti delle Isole / Jonie

Corfù, li _____

In Senato – Risoluzione

Sopra Rapporto della Commis/sione del Museo Jonio,

È risoluto:

Art^o. 1^o. Ogni proprietario di terra è | invitato d' indicare al Reggente della | sua Isola, entro il periodo di un Mese, | dopo la pubblicazione della presente | Risoluzione, gli avvanzj di Edifizj, | opere di scultura, pietre Colte, Marmi | lavorati, o notabili per la loro grandezza, | e di altri oggetti consimili, esistenti | nelle sue terre_ Lo stesso invito è | fatto ad ogni Ministro Ecclesiastico, o | Inspettore destinato dal Governo perciò | che riguarda le antichità che si | conservano nelle Chiese, i Monasteri, | e i pubblici Edifizj.

Art^o. 2^o. I Membri corrispondenti della | Commissione del Museo esamineran|no gli avvanzi che sono stati || (φ. 1v) indicati al Reggente e vi aggiunge|ranno le proprie osservazioni; | manderanno quindi e i Cataloghi | e le osservazioni alla Commissione.

Art^o. 3^o. A niun possessore di antichità | è lecito alienarle senza una | precedente offerta fatta alla Com|missione, la quale può coll' unico scopo | di collocarle nel Museo compe|rarle a preferenza d' ogni altro.

Art^o. 4^o. È proibito d' ora innanzi ogni | scavo con intenzione di scoprire anti|quità senza il permesso della Com|missione, sotto pena delle perdite | delle cose rinvenute, nè un tal | permesso si concede se non al | proprietario del terreno, o a chi ne | ha ottenuto da esso il consentimento.

Art^o. 5^o. La Commissione, o le persone | da essa destinate, determinerà gli | spazj e luoghi nei quali sono per|messi gli scavi.

Art^o. 6^o. Il proprietario o l' imprenditore || (φ. 2r) dello scavo debbe presentare direttamente alla Commissione o per | mezzo de' Membri corrispondenti, | ogni Settimana l' esatto Catalogo | degli oggetti scavati, sotto pena della | perdita dei medesimi.

Art^o. 7^o. Gli oggetti scoperti in uno scavo, | e posti in vendita, senza il permesso | della Commissione sono confiscati.

Art^o. 8^o. Ogni scoperta di sotterraneo | edificio, debb' essere annunziata, | per essere misurata e delineata.

Art^o. 9^o. Senza permesso della Commis/sione non è lecito guastare o |

rimovere mura antiche, pavimenti, / volte, iscrizioni od altre antichità.

Art^o. 10^o. I possessori di terreni che / contengono antichi Monumenti, / non possono distruggerli, o convertirli in usi indegni, o danneggiarli / con fosse, od ammassi di terra / e veggendoli deperire ne daranno / avviso alla Commissione, perchè // (φ. 2v) ne possa provvederne opportunamente __I contravventori sono obbligati / di riparare il danno a proprie spese.

Art^o. 11^o. Quando un Monumento o / Edifizio antico sia giudicato degno / d' essere conservato, allora il Governo / indennizzerà il proprietario debita|mente per la perdita del terreno.

Art^o. 12^o. I lavoratori delle pubbliche / Strade scoprendo antichità di / qualunque specie possono appropriarsele, / e non sono soggetti alle disposizioni / sopra indicate.

Art^o. 13^o. I Marmi semplici o lavorati, / bianchi o coloriti ec. rinvenuti negli / scavi appartengono al proprietario, o / al imprenditore all' eccezione dei tesori, pei quali lo Stato esercita / i diritti che gli si competono.

Art^o. 14^o. Ogni operajo mercenario, o nò, se / per ventura ritrova qualche antichità ha diritto alla metà di essa, e // (φ. 3r) l' altra metà spetta al proprietario / della terra il quale può ritenerla / per sè pagando all' altro l' equiva|lente metà del suo valore.__Il / trasgressore perde ogni diritto.

Art^o. 15^o. Si proibisce severamente / la mutilazione in qualsiasi guisa / di statue, o il traslocamento di esse, / e di altri antichi marmi senza il / previo permesso, così pure il togliere / e l' adoperare materiali integranti / agli antichi edifizii, e lo sciogliere gli antichi lavori metallici, e le antiche / monete, sotto pena di indennizzare / il danno occasionato.

Art^o. 16^o. Oltre la pena a cui soggiaceranno / i contavventori il loro nome sarà / pubblicato nella Gazzetta del Governo.

Art^o. 17^o. Nel Museo Nazionale saranno / in Tabella apposita inseriti in nomi / degli Ottimi Cittadini che lo / arricchirono coi loro doni.

Art^o. 18^o. È fissata per scavi e compere // (φ. 3v) d' oggetti degni di ornare il Museo / Nazionale la somma mensile di / _____ la quale / sarà rimessa a disposizione della / Commissione, che darà ogni trimestre / conto al Governo dell' Operato.

Art^o. 19^o. Le ammende derivanti dalle / trasgressioni sopra indicate saranno / pagate alla Cassa del Museo, e / convertite al suo maggior incremento.

Art^o. 20^o. È permesso alla Commissione di / corrispondere coi Reggenti delle Isole / su ciò che concerne la compera, la / scoperta, gli scavi, la conservazione, / e la trasmissione degli antichi Monumenti.

Έγγραφο 2

ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, IV Κοινοβούλιο, φάκελος 466, Progetto, φ. 1r-3r.

Progetto

1^ο. Ogni proprietario di casa, o di terra è invitato | d' indicare al Reggente della sua Isola, entro | il periodo di un mese, dopo la Pubblicazione | del presente Decreto, gli avanzi di Edificj, opere | di Scultura, pietre colte, Marmi lavorati, o | notabili per la grandezza, o di altri oggetti | consimili, che si conservano nella di lui casa, / o presso di essa, o inseriti nel muro, o esistenti | nelle sue terre. Lo stesso invito è fatto ad | ogni Ministro Ecclesiastico, o Inspettore desti|nato dal Governo perciò che riguarda le | antichità che si conservano nelle⁵³ Chiese, i Monasterj, e i pubblici Edificj.

2^ο. Il Reggente esaminerà egli stesso gli [I Membri corrispondenti della Com^{ne} del Museo] | [esamineranno gli] avanzi che gli sono stati indicate [al Reggente], e vi agguingerà[nno] le sue proprie osservazioni; manderà[nno] | quindi e i Cataloghi e le osservazioni alla | Commissione.

3^ο. A niun possessore di antichità è lecito | alienarle senza una precedente offerta fatta | alla Commissione, la quale può coll' unico | scopo di collocarle nel Museo comperarle a | preferenza d' ogni altro. Il trasgressore è | punito con una multa equivalente alla | metà del valore degli oggetti alienati, o | non dichiarati, secondo l' estimazione della | Commissione, e di due Periti eletti ad hoc dal || (φ. 1v) Governo⁵⁴.

4^ο. Qualunque esportazione clandestina è | punita nel compratore colla perdita dell' oggetto | comperato, e nel venditore colla perdita del | prezzo convenuto.

5^ο. È proibito d' ora innanzi ogni scavo con | intenzione di scoprire antichità senza il | permesso della Commissione, sotto pena | della perdita delle cose rinvenute, nè un | tal permesso si concede se non al Proprietario del terreno, o a chi ne ha ottenuto | da esso il consentimento.

6^ο. La Commissione, o le persone da essa desti|nate, determinerà gli spazj e luoghi nei | quali sono permessi gli scavi, ed ordinerà | il riempimento delle fosse quando il | richiegga la conservazione delle Strade, | acquedotti, pubblici e privati edificj, la | comune sicurezza, e la salubrità dell' aria.

53. Οι υπογραμμισμένες εκφράσεις αντιστοιχούν σε υπογραμμίσεις/διαγραφές του σχολιαστή του εγγράφου, ενώ οι εκφράσεις εντός αγκύλης σε προσθήκες του, οι οποίες είναι γραμμένες με μολύβι.

54. Δίπλα στη σημειωμένη αυτή έκφραση υπάρχει ένα ερωτηματικό από το σχολιαστή.

7°. Il proprietario o l' imprenditore dello scavo | debbe presentare direttamente alla Commissione | o per mezzo del Reggente [de' Membri corrispondenti] ogni Settimana | l' esatto Catalogo degli oggetti scavati, sotto | pena della perdita dei medesimi.

8°. Gli oggetti scoperti in uno scavo, e posti | in vendita, senza il permesso della Commis|sione sono confiscati.

9°. Ogni scoperta di sotterraneo edificio, debb' || (φ. 2r) essere annunziata per essere misurata | e delineata.

10°. Senza permesso della Commissione non | è lecito guastare o rimuovere mura antiche, | pavimenti, volte, iscrizioni od altre | antichità.

11°. I possessori di terreni che contengono | antichi Monumenti, non possono distrug|gerli, o convertirli in usi indegni, o dan|neggiarli con fosse, od ammassi di terra, | e veggendoli deperire ne daranno avviso | alla Commissione, perche ne possa prov|vederne opportunamente__ I contravven|tori sono obbligati di riparare il danno | a proprie spese.

12. Quando un Monumento o edificio | antico sia giudicato degno d' essere | conservato, allora il Governo indenniz|zerà il proprietario debitamente per la | perdita del terreno.

13. I lavoratori delle pubbliche Strade | scoprendo antichità di qualunque specie | non possono appropriarsele, e ~~non~~ sono soggetti alle disposizioni | sopra indicate.

14. I marmi semplici o lavorati, bianchi | o coloriti etc. rinvenuti negli scavi appar|tengono al proprietario, o al imprenditore | all' eccezione dei tesori, pei quali lo Stato esercita || (φ. 2v) i diritti che gli si competono.

15°. Ogni operajo mercenario, o nò, se per ven|tura ritrova qualche antichità ha diritto | alla metà di essa, e l' altra metà spetta | al proprietario della terra il quale può rite|nerla per sè pagando all' altro l' equivalente | metà del suo valore.__ Il trasgressore perde | ogni diritto.

16°. Si proibisce severamente la mutilazione in | qualsiasi guisa di statue, o il traslocamento | di esse, e di altri antichi marmi senza il previo | permesso, così pure il togliere e l' adoperare | materiali integranti agli antichi edificj, e | lo sciogliere gli antichi lavori metallici, e | le antiche monete, sotto pena di indennizzare | il danno occasionato.

17°. Oltre la pena a cui soggiaceranno i contav|ventori il loro nome sarà pubblicato nella | Gazzetta del Governo.

18°. Nel Museo Nazionale saranno in Tabella | apposita inseriti in nomi degli Ottimi Cittadini | che lo arricchirono coi loro doni.

19°. È fissata per scavi e compere d' oggetti | degni di ornare il Museo Nazionale la Somma | Mensile di_____ la quale | sarà messa a disposizione della Commissione, | che darà ogni trimestre conto al Governo | dell' operato. || (φ. 3r)

20°. Le multe [ammende] derivanti dalle trasgressioni sopra | indicate saranno pagate alla Cassa del Museo, | e convertite al suo maggior incremento.

21°. È permesso alla Commissione di corrispondere | coi Reggenti delle Isole, e a questi con quella, | su ciò che concerne la compera, la scoperta, | gli scavi, la conservazione, e la trasmissione | degli antichi Monumenti.

Ἔγγραφο 3

ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, IV Κοινοβούλιο, φάκελος 466, έγγραφο 551/24.4.1833, φ. 1r-3r.

Palace of St. M(ichael) and G(eorge)
April 24. 1833

Highness,

It is with great pleasure I find from | the Processo Verbale of last week, that it has | pleased the most Illustrious the Senate to come to the | final determination that the National Institution | for the higher branches of Publick Education shall be | transferred from its present inappropriate position, | and fixed on another, as I think, admirably adapted to | such an object, namely the Edifici, now the property | of the Nation, at Santa Pantaleone! Remote from | the destinations of the city, and yet within a convenient distance from it, visible on all sides to | those who approach the Metropolis of these States | and surrounded by grounds well fitted for scientific | recreation, for healthful exercises, and for the | retirement so appropriate to a place of Education, | and affording space enough for enlarging the || (φ. 1v) Establishment at a future time, it is there that I | hope, at some not very distant day, I see a Semi|nary flourish and extend itself which, while it pro|motes and diffuses among these States the arts which | form the glory and happiness of civilized commu|nities, may command the respect of the other lea|rned bodies of Europe and show that we are not | neglecting the duties which we owe to our rising | youth, and, through them, to posterity.

I earnestly recommend you to take such steps as | may, without delay, carry your vote of last week | into effect.

I also strongly recommend the taking of | immediate measures for adding to that establishment a publick Museum, which may encourage | the study and cultivation of the fine arts in these States. This, I think, can in no way better be | done by presenting in publick view the relicks | of a glorious Antiquity with which these Islands | abound, and such additions also as the liberality | of other countries, and of individuals not connected || (φ. 2r) with yours' may contribute. I think that when the Mu|seum shall be formed, such contributions may be | liberally made. I do not recommend, in the | present state of your national

finances, any work | of expense, except as far as may be necessary | for a very economical and very limited search | in the different Islands for remains worthy of | preservation, which search may be begun and | continued for the present at an outlay of | not above 100 dollars a month to be laid | out in fixed proportions in Corfu and the | other Islands at the discretion of the depart|ment of publick Education. On this subject | I hope in the come of a few days to be able | to suggest to the Senate a fixed and regular | plan in its' details. But, meanwhile, I | should wish the Senate to take into its | immediate consideration the appropriation | of a space for the formation of a Museum. Such | a space I think may be chosen without difficulty | and appropriated without any cost whatever. The || (φ. 2v) premises, close adjoining to the spot where your | place of publick education is to be fixed, and at the back of what is called the little casino is already | at your disposal, and there, for the present, any | relick of art may be kept under temporary shelter | and in a convenient and ornamental arrangement | until the State may be able to prudently built a beco|ming Edifice. I think it cannot be doubted that | the Museum should be placed within the premises | dedicated to publick Education, and should be | under the guardianship of its officials. I should | propose that the remains discovered at each Island should be kept in a publick institution within | each Island, to which, as a matter of justice, matter | of national feeling, and taste they naturally belong. | Each of the other Islands sending a cast or | fac simile of any valuable or beautiful relick | deposited in its Museum to the "General Museum | of works and models of ancient art" at Corfu.

I should also suggest that a bill should be | adopted, the object of which may be to enact that, besides donations | and besides specimens of art discovered | at the expense of the Government, all sculpture or inscription || (φ. 3r) discovered in these Islands by individuals should | be deposited at the Museum during the residence of those whose prop|erty the things are, with the name of the proprietors | affixed, and the things themselves to be removed at | the pleasure of the proprietors on their leaving these | Islands, such proprietors however being bound on | their removal, to leave, if desired by the officials of | publick education, casts or fac similes to be preser|ved in the Museum.

I have the honour to be,
Highness,
Your Highness' obedient
Faithful servant
Nugent

To His Highness,
The President of the Senate

Ἐγγραφο 4

ΓΑΚ-Αρχαία Νομού Κέρκυρας, ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ / ΓΕΡΟΥΣΙΑ, VIII Κοινοβούλιο, φάκελος 713, έγγραφο 4110/29.5.1846, η από 6.4.1846 επιστολή της

Επιτροπής επί της Αρχαιολογίας, φ. 1r-2r.

All' Onorevole Signore,
Il Sig^r Cav^r A.L. Co: Dusmani,
Seg^{rio} dell' On^{le} Commissione sugli studj
ch. ch. ch.

Onorevole Signore!

Il Comitato incaricato di presenta|re alla Commissione generale di Pubbl|ca istruzione un progetto relativamente | al Museo Nazionale, che deve essere annesso | agli Stabilimenti della pubblica istruzione | di questi Stati, si fa un dovere, di osserva|re che oggetti di non grande momento for|mano la presente nostra collezione. Tut|tavia non ci dobbiamo lasciar ...iare | da una impotente vanità. Uno zelo pru|dente ed assiduo, che non s' immagina di | oltrepassare i confini della modesta nostra | condizione, ma che sa trarre partito di tut|to, può a poco a poco aumentare quella | Collezione, o con compere o con doni gratui|ti, o con iscavi. Ed importa nel tempo | stesso reprimere il guasto delle reliquie | del gusto e della gloria de' nostri maggio|ri, o l' alienazione che le rapisce al suo|lo che le ha prodotte. Al quale effetto | sarebbe opportuno l' assegnare una qual|che somma sì per gli scavi che per gli | acquisti e per li restauri, ed emettere al|cuni provvedimenti governatici intorno | a' quali il Comitato assoggetta l' inserto |(φ. 1v) progetto.

Che se colla varietà degli oggetti | si volessi in qualche guisa supplire | allo scarso numero delle antichità, | si potrebbe per avventura aggiungere | alla Collezione di esse un' altra di isto|ria naturale, che raccogliesse le produ|zioni de' tre regni della natura, ma | principalmente quelle del nostro suo|lo e del nostro clima, perchè ordinate in | sale separate ma seguenti, offerisse|ro alla vista un tutto se non ricco, | singolare almeno e conveniente al | decoro del paese e all' ammaestramen|to degli studiosi. Ed intorno al collo|camento il Comitato assoggetta le sue | osservazioni nel foglio che si accom|pagna. Ne' occorre ripetere che nec|cessario sarebbe come alla Collezione | di Antichità assegnare a quella d' i|storia naturale una dote sì per fare | di volta in volta qualche acquisto sì | per pagare un preparatore di anima|li. Ed alla conservazione delle due | collezioni o di altri che si potrebbero | per avventura successivamente formare,| un solo individuo potrebbe essere destina|to, il quale quando fosse anche esper|to

nelle arti del disegno, potrebbe invi|| (φ. 2r)gilare gli scavi e avere la cura del / trasporto e della collocazione degli | oggetti acquistati o scoperti e forse da|re un corso di Archeologia, studio che | se orna in ogni dove il pubblico in|segnamento è essenzialissimo nelle | contrade, che gli hanno dato origine e ricca e continua materia gli somministrano.

Tanto il Comitato ha saputo e | non più, assoggettare all' attenzione | della Commissione Generale.

Ed abbiamo l' onore di essere con | distinto ossequio.

Corfù 6 Aprile 1846.

*D.V.S. Onorevole
Um^{mi} Dev^{mi} Servitori
Andrea Mustoxidi
S. Gangadi
Francesco Orioli
G.M. Padovani
Membri al Comitato*

ABSTRACT

LEGISLATIVE REGULATIONS FOR THE PROTECTION OF ANTIQUITIES IN THE IONIAN ISLANDS DURING THE BRITISH PROTECTION

Dr. Papadopoulou Evi

*Archaeologist, Ephorate of Antiquities of Corfu
Greek Ministry of Culture & Sports*

The 19th c. is an important period for the Greek antiquities as it is characterized by the gradual formation of a national ideology concerning their significance, which led eventually to the enactment of laws and decrees for their protection. In the newly founded Greek state the official care for the antiquities developed along with wider policies aimed at reinforcing the national identity of the Greek people, who had just gained statehood.

At the same period, the situation in the Ionian Islands was quiet different, as they were under the protection of the British Crown. From 1815 to 1864, Great Britain ruled the Ionian region by establishing a colonial regime legitimized by the Constitutional Chart of 1817 and structured around the British governor (Lord High Commissioner) who had absolute control over state policy. Under these peculiar historical conditions the first official attempts for the protection of the Ionian antiquities were manifested. The aim of the paper is to explore how

these legislative initiatives were developed and how they were affected by political changes in England, as well as in the Ionian State. In order to approach the above issues, unpublished documents from the Archive of the Ionian Senate, now kept at the General State Archives of Corfu, serve as source of information.

The first action for the legislative protection of the ancient monuments of the Ionian state was taken under the governorship of the third High Commissioner, Lord George Nugent Grenville (1833-1835). Upon his arrival at the Ionian Islands, the governor expressed the wish to establish a National Museum of Fine Arts and Antiquities⁵⁵. To meet his request the Senate took a series of steps, among which was the constitution of a four-member Commission responsible for drafting a proposal for the formation and function of the Museum. Pavlos Prossalendis, the renown Corfiot sculptor, was appointed head of the Commission, whereas John Craufurd (British official), Stamo Gangadi (politician and antiquities collector) and Andreas Mustoxidis as members. Mustoxidis was the most experienced of all, as he was a historian of international authority. In 1829 Ioannis Kapodistrias invited him to Greece in order to help him organize the educational system of the newly founded Greek State. Until 1832, as Director of the National Museum of Aegina, the first Greek Museum, Mustoxidis was responsible for policy planning regarding the safeguard of ancient monuments and the collection of antiquities.

On 13th February 1833, only a month after its constitution, the Commission forwarded to the Senate a report for the Museum followed by a six page bill (Progetto di decreto). However, in the relevant file of the Senate's Archive a resolution draft (Risoluzione), consisting of a short introduction and 20 articles, was traced (fig. 2 and Annex, document 1)⁵⁶. The document, besides regulating the function of the Museum, was also trying to set the legal grounds for the preservation and protection of the Ionian antiquities.

In a different file of the Archive two more versions of the above document have been located⁵⁷. However, they are both entitled as bills, have the same handwriting and bear no protocol number. One consists of 5 pages and is marked by notes and comments (Annex, document 2), while the other comprises only 4

55. Document 1796/5.1.1833, III Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate, file 466.

56. Document 2048/16.2.1833, III Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate, file 454.

57. They were found in the file 466, IV Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate and were correlated with four more documents concerning the Museum's establishment.

pages and is actually the “corrected” version of the first (fig. 3). As it seems, the initial document drawn up by the Commission was the five-page bill, which, after being reviewed by the Senate, was slightly transformed and remodeled into a resolution in order to facilitate the process of its voting. In spite of the Senate’s interference and interventions, the Commission’s bill was a structured set of solid regulations, arranging the notification process for antiquity owners and their obligations, the procedure of undertaking public and private excavations and the commerce and exportation of antiquities.

The proposal was discussed on the 18th of February at the Senate’s session and as a result the no 173 “Resolution for the Foundation of a Museum of Antiquities at Corfu” was passed (fig. 1)⁵⁸. However, the approved resolution was surprisingly different from the one proposed by the Commission and the Senate. As it becomes evident from the analysis of a series of documents as well as from an unpublished letter of Lord Nugent addressed to the President of the Senate⁵⁹, the role of the High Commissioner was determinant to the final formation of the act, which mainly aimed at the enrichment of the Museum’s collection.

Nonetheless, the Septinsula obtained its first public institution where antiquities from all over the Ionian territory could be gathered and exhibited for the promotion of the education of its citizens. Being a liberal politician and a supporter of radical ideas, Lord Nugent tried to establish a reform program in the Islands’ administration, thus allowing progressive measures to be taken, such as the establishment of the Ionic Museum.

Political changes in Great Britain and the prevalence of the conservative Tories led Nugent to resignation in 1835 and marked the suspension of the Museum’s activities.

The next legislative act in favor of the protection of the Ionian antiquities was voted almost a decade later, during the tenure of the sixth Lord High Commissioner, Sir John Colborne, Baron Seaton. Although a partisan of the Tory party, Lord Seaton realized the need for constitutional changes and therefore he was favorable in terms of reformist plans. His administration coincides with significant archaeological discoveries at Corfu during public works, such as the funerary monument of Menekrates in 1843. Especially, in 1846 important excavation activity took place at the ancient cemetery of Garitsa

58. The no 173 resolution of the Senate, III Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate, file 1576. It was published at *Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Jonie*, no. 112, Corfu: 4/16 February 1833, pp. 3-4.

59. Document 551/24.4.1833, IV Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate, file 466.

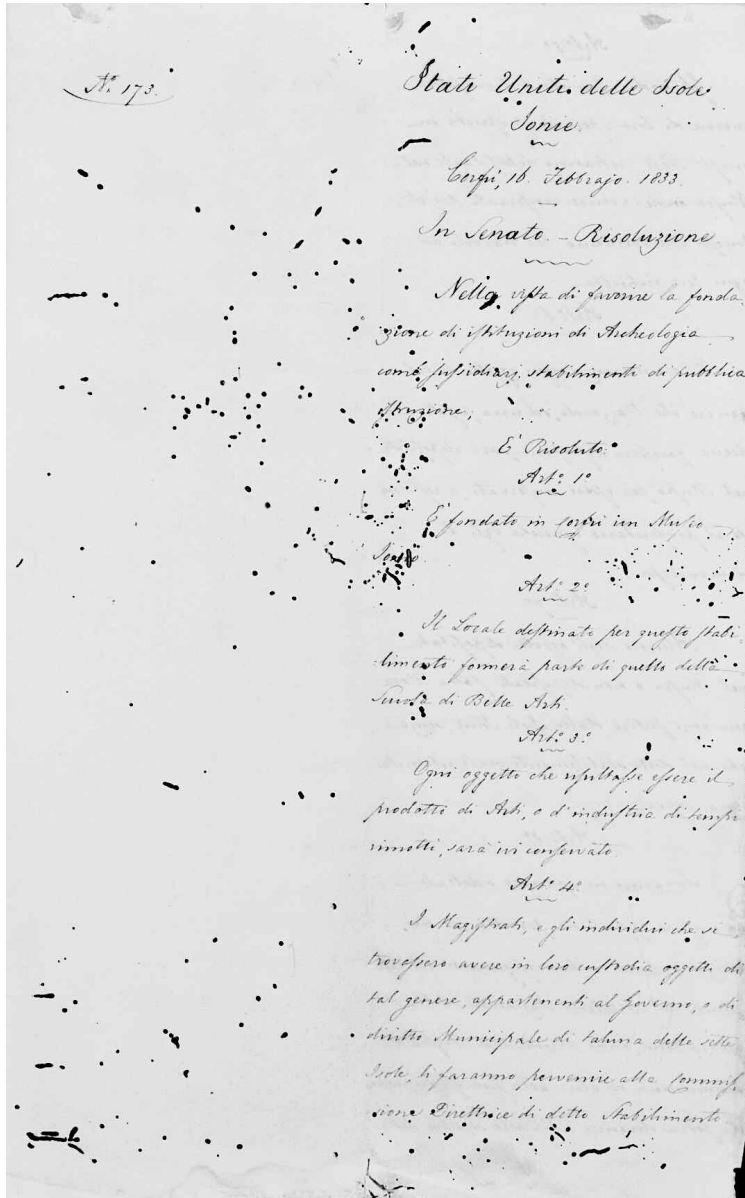
and at the region of Paleopolis. The need to supervise the excavations led to the formation of an Archaeological Committee, which consisted of Andreas Mustoxidis, Stamo Gangadi, Francesco Orioli and Gerolamo Padovani. The Committee was also charged with the duty to prepare a bill for the National Museum, which had been transferred at that time at the building of the Ionian Academy.

On 6th April 1846, the Committee submitted a 20 article bill along with a letter to the Minister of Education (fig. 5 and Annex, document 4), who in turn sent them to the Senate for approval⁶⁰. The Committee's proposal, which was in fact a slightly modified version of the 1833 bill, was voted in the Senate on the 3rd of June. At that same day the Act XI of the Government was issued⁶¹. A combination of factors, such as the presence of a moderate High Commissioner at the head of the Ionian state, the past experience of the Committee's members, as well as the pressing need to manage the newly uncovered significant antiquities of Corfu, finally led to the sanction of the first law for the protection of antiquities in the Ionian Islands.

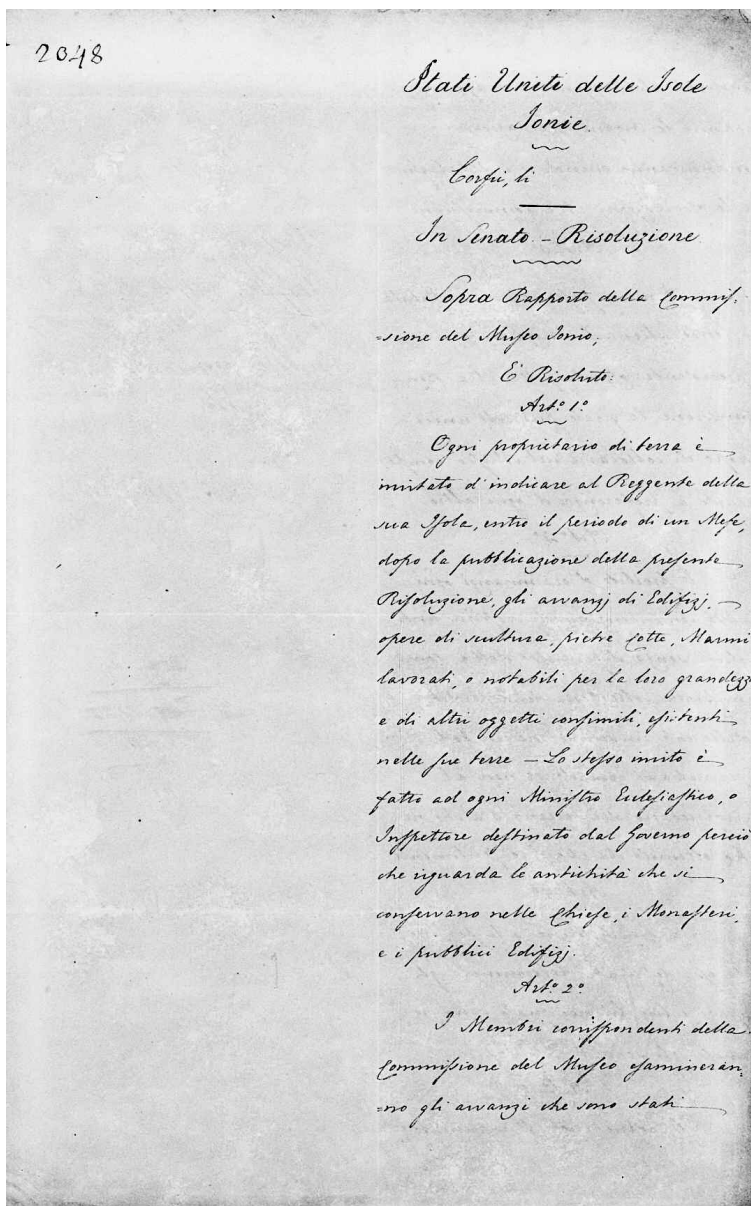
60. Document 4110/29.05.1846, VIII Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate, file 713.

61. Resolutions of the Senate, VIII Parliament, GAK of Corfu, Archive of the Ionian Senate / Senate, file 190.

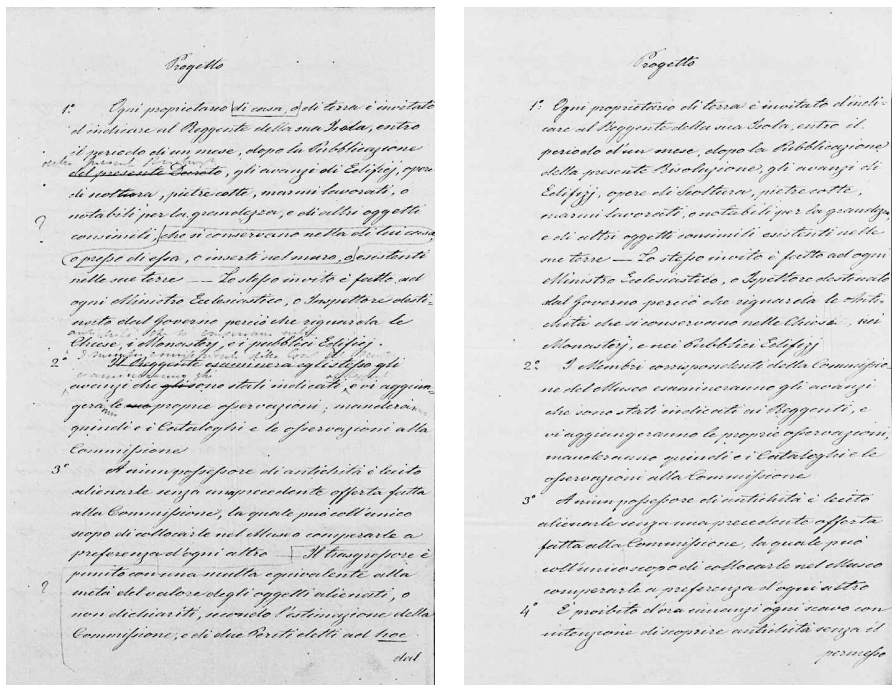
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΩΝ



Εικ. 1. Η πρώτη σελίδα της υπ' αρ. 173 «Απόφασης για την Ίδρυση στην Κέρκυρα
 Μουσείου Αρχαιοτήτων». ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας,
 Αρχείο Ιονίου Γερουσίας / Γερουσία, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, φάκελος 1576.

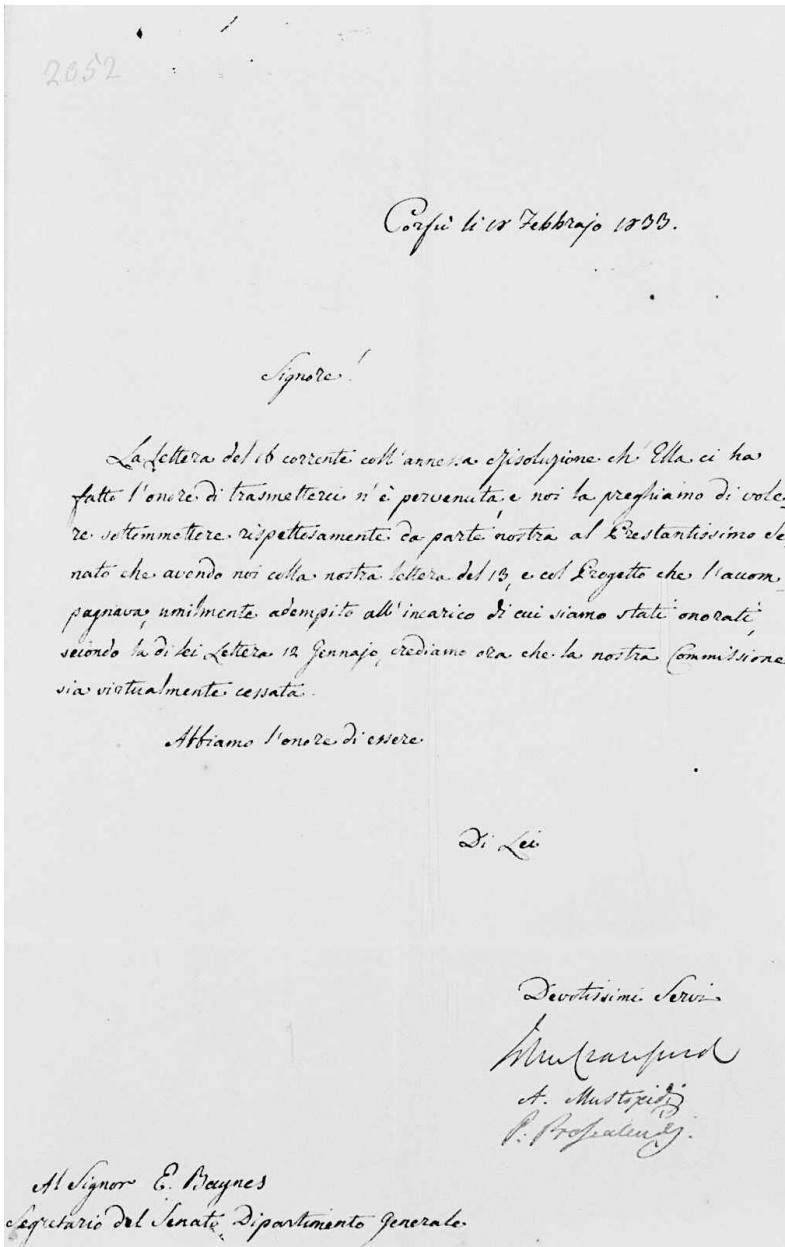


Εικ. 2. Η πρώτη σελίδα του εγγράφου 2048/16.2.1833. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Αρχείο Ιονίου Γερουσίας / Γερουσία, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, φάκελος 454.



Εικ. 3. Τα δυο σχέδια νόμου της Επιτροπής του Μουσείου.

Στα αριστερά απεικονίζεται το πεντασέλιδο σχέδιο με τα σχόλια του νομοθετικού ελέγχου και στα δεξιά η τετρασέλιδη καθαρογραφή του. ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Ελλάδα, Αρχείο Ιονίου Γερουσίας / Γερουσία, IV Κοινοβούλιο, φάκελος 466.



Εικ. 4. Ευχαριστήρια επιστολή της Επιτροπής του Μουσείου προς τη Γερουσία. Έγγραφο 2052/18.2.1833, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας, Αρχείο Ιονίου Γερουσίας / Γερουσία, ΙΙΙ Κοινοβούλιο, φάκελος 454.

Palau 9th Mo: 21st G.

April 24. 1833.

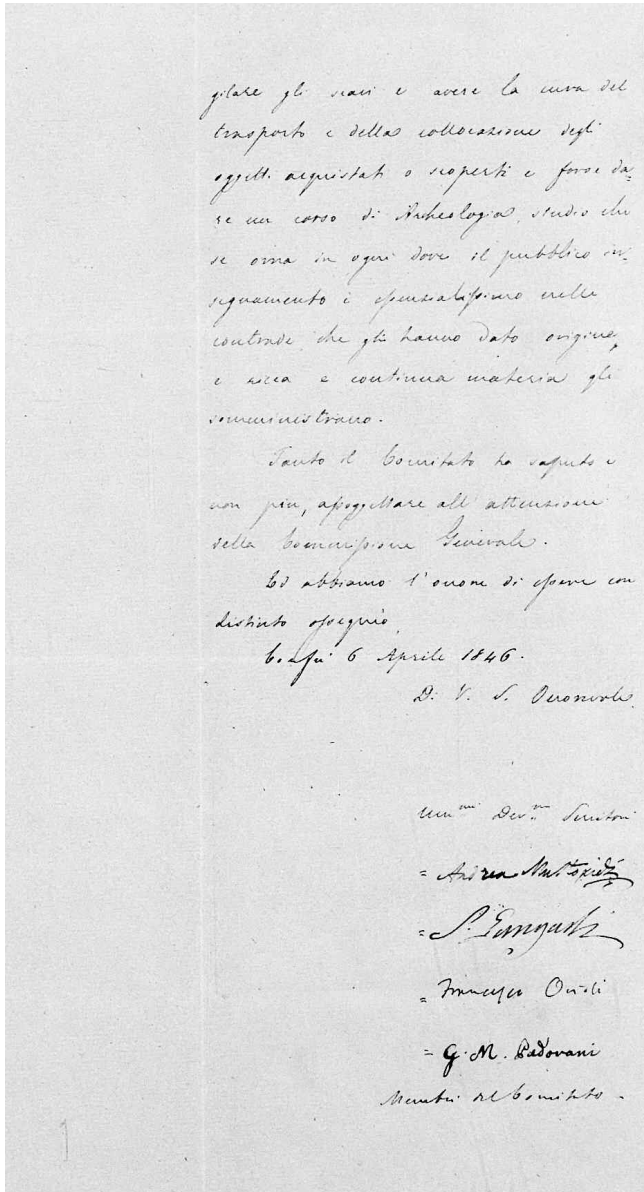
Highness,

It is with great pleasure I find, from the Prince Verboke of last week, that it has pleased the most Illustrious Senate to come to the final determination that the National Institution for the higher branches of Public Education shall be transferred from its present inappropriate position, and fixed on another, as I think, admirably adapted to such an object, namely, the Edifice, now the property of the Nation, at Santa Pantaleone. Remote from the distractions of the city, and yet within a convenient distance from it, visible on all sides to those who approach the Metropolis of these States and surrounded by grounds well ~~adapted for~~ ^{fitted for} scientific recreation, for healthful exercise, and for the retirement so appropriate to a place of Education, and affording space enough for enlarging the

Εικ. 5. Η πρώτη σελίδα της επιστολής του Υπατου Αρμοστή λόρδου Nugent προς τον Πρόεδρο της Γερουσίας Σπυρίδωνα Βούλγαρη με ημερομηνία 24 Απριλίου 1833.

Έγγραφο 551/24.4.1833, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας,

Αρχείο Ιονίου Γερουσίας / Γερουσία, IV Κοινοβούλιο, φάκελος 466.



Εικ. 6. Η τελευταία σελίδα της από 6.4.1846 επιστολής της Επιτροπής
 επί της Αρχαιολογίας, όπου διακρίνονται οι υπογραφές των μελών της,
 Andrea Mustoxidi, Stamo Gangadi, Francesco Orioli και Gerolamo Padovani.
 Συνημμένο στο έγγραφο 4110/29.5.1846, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κέρκυρας,
 Αρχείο Ιονίου Γερουσίας / Γερουσία, VIII Κοινοβούλιο, φάκελος 713.

